

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

ГУК СОФІЯ АНДРІЇВНА

УДК 32.019.52

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему

"Шляхи формування довіри громадськості до діяльності органів публічної влади в Україні"

публічне управління та адміністрування

(назва освітньої програми)

281 публічне управління та адміністрування

(шифр і назва спеціальності)

_____ **Гук Софія Андріївна**

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник: доц. В.М. Кушнірюк, канд.психол.наук, _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри

_____ **проф. І.П. Лопушинський**

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

_____ **доц. М.П.Баран**

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ - 2025

АНОТАЦІЯ

Гук С.А. Шляхи формування довіри громадськості до діяльності органів публічної влади в Україні – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2025.

Магістерська робота присвячена проблемі формування громадської довіри до діяльності працівників, наділених владними повноваженнями у контексті демократичних перетворень у практиці публічного управління в Україні.

Досліджено вагомість довіри у життєдіяльності суспільства і людини, дано характеристику довірливим відносинам між органами публічної влади та громадськістю. Описано основні механізми дослідження громадської думки щодо діяльності органів влади та досліджено репутацію державних службовців та рівня довіри до органів влади у громадській думці. Вивчено причини зниження рівня довіри до діяльності управлінців, наділених владними повноваженнями, описано діалог, відкритість і соціальну спрямованість управлінців як умови підвищення рівня громадянської довіри до органів влади.

Ключові слова: довіра, репутація, органи публічної влади, громадська думка, довіра до органів влади.

ANNOTATION

Guk S.A. Ways to build public trust in the activities of public authorities in Ukraine - Manuscript.

Master's thesis in specialty 281 - "Public Administration". - Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. - Ivano-Frankivsk, 2025.

The master's thesis is devoted to the problem of building public trust in the activities of employees with authority in the context of democratic transformations in the practice of public administration in Ukraine.

The importance of trust in the life of society and human beings is studied, and the trusting relationship between public authorities and the public is described. The main mechanisms for studying public opinion on the activities of the authorities are described, and the reputation of civil servants and the level of trust in the authorities in public opinion are studied. The reasons for the decline in the level of trust in the activities of managers with powers of authority are studied, dialogue, openness and social orientation of managers are described as conditions for increasing the level of public trust in the authorities.

Keywords: trust, reputation, public authorities, public opinion, trust in public authorities.

З М І С Т

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ФЕНОМЕН ДОВІРИ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДНИХ ОРГАНІВ	
1.1 Вагомість довіри у життєдіяльності суспільства і людини	9
1.2 Характеристики довірливих відносин між органами публічної влади та громадськістю	16
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	
2.1 Основні механізми дослідження громадської думки щодо діяльності органів влади	27
2.2 Дослідження репутації державних службовців та рівня довіри до органів влади у громадській думці	34
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	
3.1 Причини зниження рівня довіри до діяльності управлінців, наділених владними повноваженнями	53
3.2 Діалог, відкритість і соціальна спрямованість управлінців як умова підвищення рівня громадянської довіри до органів влади	63
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах суспільно-політичного розвитку України важливу роль відіграє проблема довіри до влади як важливого інституту представницької демократії. Це зумовлено тим, що державні службовці та посадовці органів місцевого самоврядування стають предметом підвищеної уваги з боку громадськості. Тому, рівень довіри населення до влади виступає індикатором соціальної стабільності та свідчить про готовність суспільства до прогресивних реформ.

Висока довіра до публічної влади сприяє стабілізації соціально-політичної ситуації, покращує взаємодію між державними структурами і громадянським суспільством, а також підвищує соціальне самопочуття державних службовців і загальну ефективність державного апарату.

Увага до поняття "довіри" у публічному управлінні пояснюється тим, що позитивний імідж інституту влади є ключовим фактором підвищення ефективності її роботи в нашій країні. Це безпосередньо впливає на якість державно-управлінських рішень і, зрештою, на розвиток суспільства в цілому.

В даний час в Україні спостерігається низький рівень довіри громадськості до влади, що пов'язано не лише з негативною оцінкою діяльності державних інститутів, а й, значною мірою, із емоційним сприйняттям цієї діяльності. Недостатня підтримка населення дій та програм, реалізованих органами публічної влади, призводить до соціальної напруги, деструктивних процесів і кризових ситуацій у суспільстві.

Довіра є ключовим елементом соціально-економічної організації, поряд із такими категоріями, як відповідальність, терпимість і солідарність. Основою успішного функціонування політичної системи в будь-якому суспільстві є довіра громадян до органів державної влади, що обрані ними. Це один з найважливіших аспектів існування демократії. Довіра створює

зв'язок між простими громадянами і політичними інститутами, що підвищує як їхню легітимність, так і ефективність.

Влада виступає сполучною ланкою в політичній системі суспільства, а її роль в управлінні здійснюють чиновники, наділені відповідними повноваженнями. Отже, влада є необхідною і реалізується через функції держави, де завжди існує потреба в чиновниках. Важливо, щоб публічне управління адаптувалося до служіння народу, оскільки це сприяє підвищенню престижу державної служби в суспільній свідомості.

Коли зусилля для залучення громадськості є ефективними, це позитивно впливає на управлінські процеси. Громада починає підтримувати ініціативи та співпрацювати з владою для досягнення спільних цілей. Розуміння того, що місцева влада готова йти на компроміси, часто призводить до виникнення нових партнерських зв'язків і підвищення рівня самостійності — групи громадян починають самостійно працювати над вирішенням своїх проблем.

Некомпетентне державне управління призводить до недовіри до влади на всіх рівнях, а також до зниження авторитету держави та її впливовості. Відкритість і прозорість у діяльності органів державної влади є ключовими складовими для ефективного управління і необхідними умовами для демократичних перетворень.

Актуальність цієї проблеми підкреслюється тим, що основні соціально-економічні трансформації в Україні потребують створення нових відносин між владою та громадськістю. Це можливо через дієві й ефективні механізми державного управління, які забезпечать широке залучення інститутів громадянського суспільства до публічного управління. Тому існує необхідність в науковому обґрунтуванні та розробці механізмів формування і розвитку політичної довіри, що, у свою чергу, сприятиме гармонізації взаємодії між органами державної влади та громадськістю.

Стан наукового обґрунтування. Науковцями ще з середини ХХ ст. досліджується проблема формування довіри до працівників, наділених

владними повноваженнями, але широкі обговорення і дослідження з цієї тематики розгорнулися в останнє століття у працях зарубіжних і вчених М.Вебера, Дж. Коулмена, Е.Дюркгейма, Ф.Фукуями, Е.Усланера, В.Мішлера. На їх думку, довіра є безпосередньою основою побудови гармонійних суспільних відносин. Такі вітчизняні дослідники як Балакірева О., Богданович Г., Василевська Т., Дзвінчук Д., Докторова Д., Зелюк В., Ібрагімова І., Кальниш Ю., Кожем'якіна О., Кокорська О., Кравченко В., Крутій О., Левчук Б., Махначова Н., Міщенко А., Пелін О., Петроє О., Радченко О., Рудакевич М., Сурай І., Чабанна М., Шульга М. та ін. - досліджували взаємодію органів влади і громадськості, наголошуючи на вагомості феномену довіри.

З огляду на те, що існує чимало наукових досліджень в галузі ефективної діяльності державного службовця, все ж, на даний час в Україні залишатися невирішеною проблема пошуку дієвих шляхів підвищення довіри до органів публічного управління з боку громадськості.

Беручи до уваги вищевикладену актуальність проблематики, **метою магістерської роботи** є всебічний теоретико-практичний аналіз шляхів, що безпосередньо впливають на підвищення рівня довіри суспільства до діяльності органів публічного управління.

Для реалізації мети було сформульовано такі **завдання**:

- дослідити вагомість довіри у життєдіяльності суспільства і людини;
- дати характеристику довірливим відносинам між органами публічної влади та громадськістю;
- описати основні механізми дослідження громадської думки щодо діяльності органів влади;
- дослідити репутацію державних службовців та рівня довіри до органів влади у громадській думці;
- вивчити причини зниження рівня довіри до діяльності управлінців, наділених владними повноваженнями;
- описати діалог, відкритість і соціальну спрямованість управлінців як

умови підвищення рівня громадянської довіри до органів влади.

Об'єктом магістерського дослідження виступає діяльність органів публічної влади на довірливій основі з громадськістю.

Предмет дослідження – шляхи формування довірливих відносин між органами публічного управління та громадськістю.

У процесі написання магістерської роботи використано такі **методи дослідження**: метод сходження від абстрактного до конкретного, теоретичні методи, а саме, історичний і логічний методи (для дослідження поступового впливу діяльності органів державної влади на поведінку суспільства). Методи аналізу і синтезу використовувалися при визначенні основних понять, їх характеристики, способів та результатів взаємодії; системний, порівняльний, проблемно-цільовий, логіко-системний та структурно-функціональний аналіз управлінської, соціологічної, науково-методичної літератури (для розгляду стану та проблем в сучасній Українській державі та суспільстві).

Новизна отриманих результатів. Розвинуто питання шляхів формування довірливих відносин між органами публічного управління та громадськістю/

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації органів державної влади та місцевого самоврядування, при підготовці до практичних занять для студентів та слухачів магістратури спеціальності "Публічне управління та адміністрування", а також можуть слугувати основою для подальших наукових пошуків, питань самоосвіти управлінців і науковців.

Проведене дослідження обумовило **структуру роботи**, яка складається із вступу, трьох розділів, висновків, та списку використаних джерел з 80 найменувань. Загальний обсяг основного тексту становить 81 сторінку. Текстовий матеріал магістерської роботи доповнюють 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1 ФЕНОМЕН ДОВІРИ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДНИХ ОРГАНІВ

1.1 Вагомість довіри у життєдіяльності суспільства і людини

Розвиток людини як особистості пов'язаний з системою соціальних зв'язків та відносин, існуючих у суспільстві. На життєвому шляху людина постійно опиняється у процесі змінюваних умов життєдіяльності і той, хто не має можливості пристосуватися до нових умов життєдіяльності, відчуває психологічний дискомфорт, відчуженість, створює емоційні бар'єри у відношенні з навколишніми, зазнає труднощів в процесі самореалізації.

В процесі життєдіяльності завдяки попередньому досвіду у особистості формується певна модель поведінки, завдяки якій формуються риси характеру, зумовлені досвідом адаптації до різних життєвих ситуацій. Внаслідок цього у людини усвідомлюються поняття довіри/недовіри, які стимулюють/покращують або перешкоджають/руйнують процеси адаптації. Як стверджує Г.Богданович, міжособистісна довіра виступає чинником, що сприяє соціально-психологічній адаптації особистості та повноцінному існуванню людини у соціумі¹.

Довіра і недовіра слугують певною сполучною ланкою, яка регулює відносини між індивідом і суспільством. Вони інтегрують досвід взаємодії та допомагають орієнтувати особистість у соціальних зв'язках, що сприяють її розвитку та підтримують соціально-психологічний простір. Коли людина довіряє іншим і вірить, що може досягти чогось значного завдяки спільній діяльності, це формує в неї позитивне сприйняття світу та здатність ефективно співпрацювати.

Водночас установка на недовіру може ускладнювати взаємодію з

¹ Богданович Г.О. Формування довіри та недовіри в процесі соціалізації особистості // Проблеми загальної та теоретичної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.М. Костюка АПН України. Т. X, част. 2. К., 2008. С. 33 – 40.

іншими. Такі люди схильні постійно очікувати небезпеки і негативного ставлення до себе, відчуваючи підозрілість до оточуючих. Це заважає їм жити повноцінно у суспільстві і реалізувати свій потенціал².

Проблема довіри в науковій літературі досліджується з 20-х рр. ХХ ст., проте широкі дискусії з цієї тематики розгорнулися лише в останні десятиліття.

Для з'ясування категорії “довіра” корисним є звернення до спадщини німецького вченого Е.Дюркгейма, який вказує, що ухвалення колективної свідомості є джерелом відношення довіри між громадянами і владою. що дуже важливо для розвитку демократії³.

Розуміння “довіри” впливає також з наукових положень Макса Вебера про легітимність існуючої влади. У своїй роботі “Політика як покликання і професія” науковець звернув увагу на легітимність як особливий ресурс владарювання. Критерієм довіри що використовуються ним при класифікації видів влади, виступає як рівень і характер легітимності мас до влади⁴.

У соціально-психологічній науці довіра розглядається як початкова умова відносин між людьми. Науковці відзначають, що довіра являє собою якісно особливий стан моральної свідомості, яка включає в себе моральні почуття і переконання, які і є мотивами або стимулами поведінки особистості. Довіра – це раціональний прояв людської психіки, й основну її функцію вони вбачають у довірі як регуляторі моральних відносин⁵. Усе це характеризує довіру як соціально-психологічний феномен.

За своєю суттю довіра – це віра в надійність людини або системи, впевненість індивіда, групи, суспільства, нації в тому, що довколишнє середовище не має намірів завдати їм шкоди. З точки зору антропологів політологів, соціологів, психологів основоположна, базова довіра до світу,

² Кожем'якіна О.М. Довіра як ціннісна основа соціальної взаємодії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2020. 35 с.

³ Дюркгейм Е. Соціологія: її предмет, метод, призначення. К., 1995.

⁴ Вебер М. Вибрані твори [пер. з нім.] . К. : Про-М, 2017. 743 с.

⁵ Супрунець Т.А. Концептуалізація поняття «довіра» в контексті соціогуманітарних досліджень. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2013. Вип. 7. С. 77-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2013_7_10

яка формується насамперед у дитинстві, складає необхідну передумову суспільного порядку.

Довіра опирається на передбачуваність взаємної практики відносин, засновану на усвідомленні соціальних правил і ролей, та пов'язану з їх дотриманням і постає важливою умовою усталеності життя. На її основі відбувається чуттєве самовизначення людей за принципом “ми – вони”, “свої – чужі”, що є найбільш загальною формою структурування соціальної спільноти; визначається готовність довіряти чужинцю.

Довіра, яка спочатку формується в міру міжособистісної взаємодії й співпраці в рамках формальних і неформальних інститутів громадянського суспільства, згодом стає основою для створення не тільки загальнонаціональної мережі інститутів громадянського суспільства, але й сприяє посиленню довіри до політичних інститутів, які діють, що сприяє формуванню громадянської культури.

Підтвердження цього знаходимо в численних дослідженнях сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників, які стверджують, що довіра є однією з умов, що забезпечують суспільну стабільність. Проблема довіри розглядається науковцем у рамках концепції взаємообмінів ресурсами між підсистемами суспільства. Зокрема, у взаємообмінах із підсистемою інтеграції політика обмінює зобов'язання ефективної реалізації колективної мети на довіру соціуму. Довіра виборців виступає як своєрідне кредитування політики⁶.

Досліджуючи феномен довіри, неможливо не звернутися до праць В.Мішлера⁷, Е.Усланера⁸, Ф. Фукуями⁹. На їх думку, довіра є, перш за все, соціальним капіталом, безпосередньою основою побудови суспільних відносин. Тобто соціальний капітал -це щось інше, ніж "людський капітал" -

⁶ Чабанна М.В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії. Магістеріум. 2014. Вип. 58. Політичні студії. С. 8-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_p_2014_58_4

⁷ Mishler W. Trust, Distrust and Skepticism about Institutions of Civil Society / W. Mishler, R.Rose. – Glasgow : Centre for the Study of Public Policy. University of Strathclyde, 1995. 125 p.

⁸ Uslaner, E.M.. Trust as an alternative to risk. Public Choice, 157, 629-639. (2013)<https://doi.org/10.1007/s11127-013-0082-x>

⁹ Fukuyama, F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. Public Choice. 2004

знання й навик конкретного індивіда, здібності до спілкування. Людський капітал використовується особисто, маючи приватну мету, а соціальний капітал формується соціальними відносинами, він "менш відчувається, оскільки існує тільки у взаємостосунках індивідів"¹⁰. Як вважає Ф. Фукуяма, особливу роль у забезпеченні ефективності політичних демократичних інститутів відіграє соціальний капітал. Інакше кажучи, довіра - це відмова від завдання збитку, чесна поведінка у дусі співпраці, готовність до взаємодії та взаємодопомоги¹¹. Ще більш очевидна життєва необхідність довіри у сферах політики та державного управління, де вона відтворюється як впевненість у правильності дій інститутів політичної системи .

Отже, довіра – це важливий механізм політичної участі, демократичного розвитку, який забезпечує можливість сталих відносин у політичній, економічній, правовій, соціальній та інших сферах.

Коли говоримо про довіру, про її формування, то йдеться не тільки про формування здатності довіряти іншим людям, а ще й про становлення здатності довіряти собі самому, тобто вірити у власні сили незалежно від якихось зовнішніх ресурсів, підтримок, впливів тощо. Мабуть кожен знає, наскільки залежить від наявності або відсутності довіри якість спілкування і якість стосунків. При цьому довіра виступає таким собі каталізатором у розвитку близькості, інтимності, і уявити собі добрі стосунки – на будь-якому рівні, від формального до інтимного – без довіри просто неможливо.

Як було сказано, процес формування довіри та недовіри як соціально-психологічного феномену відбувається на протязі всього життя особистості і може трансформуватися в залежності від життєвих обставин та відношення особистості до них¹². Якщо говорити про те, коли у нас закладається ця здатність до довіри, то, безумовно, йдеться про дуже раннє дитинство, зокрема про перший рік життя, під час якого згідно досліджень психологів,

¹⁰ Коулман Дж. Капітал соціальний і людський. Суспільні науки і сучасність. 2001. № 3. С. 121-139.

¹¹ Fukuyama, F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. Public Choice. 2004

¹² Богданович Г.О. Формування довіри та недовіри в процесі соціалізації особистості // Проблеми загальної та теоретичної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.М. Костюка АПН України. Т. X, част. 2. К., 2008. С. 33 – 40.

формується так звана базова довіра.

Ступінь базової довіри (недовіри) визначає те, як ми протягом нашого наступного життя, дорослого зокрема, будемо сприймати світ. Чи ми його будемо сприймати як дружній до нас, чи як апіорі - ворожий. Саме в перші роки життя відбувається формування базисної (онтологічної) довіри або недовіри, яка залежить від якості одержуваної дитиною родинної турботи.

Усі уявлення та установки щодо світу формуються завдяки особистому життєвому досвіду, створюючи систему моделей або конструктів, які формують індивідуальну картину світу. Зокрема, важливо звернути увагу на негативний досвід минулого — так звані "кризові" або "переломні" події, що призвели до втрати довіри до інших. Це можуть бути зради, обман, невиконані обіцянки, несправедливість та інші ситуації, які викликають розчарування.

Такі події впливають на формування у свідомості людини переконання, що з оточуючими слід бути обережними і недовірливими. Вона починає прогнозувати результати взаємодії, передбачаючи, що її можуть обманути або використати інформацію в корисливих цілях, або ж просто посміятися та скомпрометувати.

Навіть дії людей з добрими намірами можуть інтерпретуватися як підтвердження початкової недовіри. Ці "кризові" та "переломні" досвіди стають основою особистості, проявляючись у властивостях та рисах характеру індивіда.

Недовіра до інших проявляється як особистісна диспозиція, сформована на основі життєвого досвіду, що виражається у схильності сприймати оточення як потенційно небезпечне. Така налаштованість передбачає, що поведінка інших може завдати шкоди благополуччю суб'єкта. Значні події з минулого, що вплинули на формування цієї недовіри, супроводжуються емоційно насиченими переживаннями, які закріплюються в пам'яті у вигляді спогадів¹³.

¹³ Uslaner, E.M.. Trust as an alternative to risk. Public Choice, 157, 629-639. (2013)<https://doi.org/10.1007/s11127->

Якщо у людини існує установка на недовіру до оточуючих, вона, швидше за все, виникла через негативний досвід у минулому. Цей досвід автоматично переноситься на нові ситуації, охоплюючи практично всіх людей у її оточенні.

З іншого боку, схильність довіряти іншим допомагає встановлювати співпрацю і солідарність, формуючи різноманітні громадські асоціації та об'єднання, що створюються на добровільних засадах. Це, у свою чергу, сприяє активній участі особистості у вирішенні суспільних питань.

На основі етико-філософського та соціологічного аналізу категорії “довіра” Д.Докторова виділяє найбільш суттєві сторони даного феномена¹⁴:

1. Когнітивна: довіра розглядається як етичні відносини між людьми, засновані на переконаності в добродетності, вірності, відповідальності, чесності та правдивості.
2. Інформаційна: в довірі виділяється і розглядається момент знання один одного.
3. Дійова: акт довіри – добровільний, ненасильницький прояв.
4. Емоційна: відчуття на емоційному рівні, довіра реалізується як передача інтимних думок і відчуттів.
5. Образна: візуальне сприйняття.

Таким чином, довіра в житті людини виконує фундаментальні функції, вона виступає умовою цілісної взаємодії людини зі світом, здійснює функцію зв'язку людини зі світом в єдину систему, сприяє злиттю минулого, сьогодення і майбутнього в цілісний акт життєдіяльності, створює ефект цілісності буття людини, сприяє виникненню ефекту цілісності особи, встановлює міру відповідності поведінки людини, прийнятого рішення, мети, поставленого завдання як світу, так і самому собі¹⁵.

Виділимо функції довіри:

1. Впорядкування. Довіра фіксує певне ставлення людини до навколишнього світу, його орієнтацію в цьому світі в координатах добра і зла, істини і неправди, справедливого і несправедливого тощо. Вона в ціннісних категоріях виражає граничні орієнтації знань, інтересів, переваг різних співтовариств, груп і осіб.
2. Редукція (спрощення). Довіра виступає механізмом спрощення, виділення загального значення із безлічі різнорідних, неоднозначних явищ.
3. Організація. Довіра закріплює в суспільній свідомості і культурі певні установки й оцінки, мету, заборони та ін., виражені у формі нормативних уявлень.
4. Оптимізація відносин і діяльності. За відсутності довіри знижується потенціал соціальних систем, стає неможливою взаємодія акторів.
5. Репродукція - взаємопроникнення і взаємовплив економіки, моральності і політики¹⁶.

При аналізі явища довіри як невід'ємного атрибуту спілкування і взаємодії людей визначимо такі її ознаки:

- очікування прихильної поведінки, спрямована на майбутнє;
- настання (наявності) ризику;
- передача контролю;
- етична цінність, заснована на суб'єктно-об'єктних відносинах;
- обмежена раціональність;
- вразливість, розуміння.

Людина, яка вміє регулювати довіру до інших людей і адекватно вирішати, чи варто довіряти даній людині (або в даному випадку), скоріше може налагодити добрі стосунки з оточуючими, мати позитивне світосприйняття та ефективно співпрацювати з іншими на користь суспільства. Людина, яка проявляє цілком недовірливе ставлення до інших, зазнає труднощі у процесі взаємодії з іншими членами соціуму. Недовіра

¹⁶ Кузьмук О.М. Теоретична інтерпретація концепту «довіра» в соціології. Грані. 2015. № 5. С. 42-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_5_9

іншим, постійне очікування небезпеки та негативного відношення до себе – все це не сприяє повноцінному існуванню особистості в соціумі, реалізації власного особистісного потенціалу та взагалі комфортному психологічному благополуччю людини.

1.2 Характеристики довірливих відносин між органами публічної влади та громадськістю

Держава є формою організації суспільного життя, системою соціального управління, що забезпечує цілісність суспільства, його нормальне, стабільне функціонування. Тому виникнення її обумовлено відповідними потребами у зміні його станів, у першу чергу, ускладненням власне способу соціального життя¹⁷.

Виявлення причин виникнення держави багато в чому залежить від того, який соціальний інститут тлумачать як державність, його сутність та призначення. Необхідність виникнення держави здебільше пов'язується із виникненням у суспільстві нерівності серед його членів, його диференціацією на певні соціальні верстви (класи, страти), зміною форми і характеру зв'язків між ними та суспільством, якісними змінами у суспільному виробництві, свідомості людей тощо.

У кожному окремому суспільстві виникнення держави обумовлювалося своєрідним "набором" цих причин, в свою чергу, залежних від особливостей існування попереднього стану суспільства (географічних, кліматичних, етнічних, виробничих і т. ін.). Крім того, виникнення і формування держави - це суспільний процес, який має свою історію та відповідні стадії становлення. З цієї точки зору доцільно розподілити типовий і нетиповий державогенез, розглядати виникнення держави і соціальне розшарування суспільства на верстви (класи, страти) як довготривалі, суперечливі та взаємо обумовлюючі

¹⁷ Державне управління: Курс лекцій / В.Д.Бакуменко, Д.І.Дзвінчук, О.С.Поважний. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 536 с.

процеси.

Виникнення держави пов'язане з потребою суспільства зберегти свою цілісність у контексті соціального розшарування на не рівні за статусом верстви¹⁸. Це також зумовлено необхідністю ефективного соціального управління в умовах зростаючого населення. З часом відбулася зміна безпосередніх родоплемінних зв'язків на опосередковані, що виявилось у збільшенні важливості продуктів виробництва та ускладненні суспільного життя.

Ці зміни призводять до потреби в новому поділі суспільної праці на матеріальну та ідеологічну, а також до виокремлення прошарку населення, здатного усвідомлювати закономірності розвитку суспільства, зберігати його цілісність та забезпечувати нормальні умови функціонування.

На етапі поділу праці суспільство розшаровується на дві групи, які різняться за джерелом виникнення, функціями та закономірностями розвитку. Так, угруповання, зайняті матеріальним виробництвом, формуються на основі єдності матеріально-виробничих і соціальних інтересів, тоді як ті, хто займається управлінням, об'єднуються навколо соціальних і політико-управлінських інтересів.

Подальше збільшення населення, розвиток продуктивних сил, утворення спільності більш високого порядку, ніж община, та обумовлене цими процесами зростання конфліктних ситуацій приводять до того, що охоронна діяльність із безпосередньо суспільної трансформується у професійну. Для виконання охоронних функцій в общинах і племенах установлюються відповідні посади, що й було первинною формою державної влади¹⁹.

Завершення розпаду влади родового ладу і утворення власне держави пов'язано з установленням публічної влади, що є її суттєвою ознакою. Отже, власне організація в суспільстві веде до послідовного виникнення феномену

¹⁸ Патей-Братасюк М., Довгунь Т. Громадянське суспільство: сутність, генеза ідеї, особливості становлення в сучасній Україні. Тернопіль, 1999. 177 с.

¹⁹ Бакуменко В. Д. Державне управління: основи теорії, історія і практика : Навчальний посібник / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній, М.М. Їжа, Г.І. Арабаджи / За. заг. ред. П.І. Надолішнього, В.Д. Бакуменка. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.

влади.

В громадській думці термін „держава" асоціюється з низкою понять:

- державне управління;
- державні інтереси;
- державний сектор;
- державні закони;
- державні податки;
- державна думка;
- державна система охорони здоров'я;
- транспорт загального користування та ін²⁰.

Держава пронизує всі сфери життя, інтереси всіх членів суспільства, інакше кажучи, - „державні" і - одночасно притаманні усім сфери суспільного життя. Поряд з цим є терміни, які асоціюються як приватне „не державне". Отже, із самого початку ідея держави та її політики передбачають наявність сфери чи певної галузі життя, яка не є приватною чи не належить певному індивіду чи групі, при цьому перебуваючи в загальному користуванні - це сфера управління²¹.

Розширення "бюрократичного апарату" є одним із наслідків сучасного зростання ролі держави, що дає можливість вирішити одвічний конфлікт між загальними та приватними інтересами. Державне управління розглядається як можливість залучення певного нейтрального класу громадянського суспільства. Тобто, державні чиновники, які представляють державу, максимально відстоюють загальні інтереси усіх членів суспільства, на базі волі, делегованої їм виборцями. Основою для такого твердження була різниця між державними службовцями і чиновниками з приватного сектора (бізнесу, комерції та індустрії), оскільки активність перших була переважно направлена на відстоювання національних інтересів, а не на збереження власне приватних.

²⁰ Приходченко Л. Забезпечення ефективності державного управління: теоретико-методологічні засади: монографія. Одеса: Оптимум, 2009.300 с.

²¹ Ібрагімова І. Інформаційне суспільство та взаємодія влади з громадськістю: вимоги ефективності // Вісник УАДУ. 2004. - №1. С. 36-42.

Публічний управлінець повинен представляти і представляє позицію влади, як необхідність, через функції держави. Функції держави - це основні напрямки діяльності держави, які розкривають її соціальну сутність і призначення в суспільстві. Види функцій держави²² :

- *за соціальним значенням* державної діяльності: основні безпосередньо характеризують соціальну сутність і призначення держави, неосновні - не розкривають безпосередньо-соціальної сутності держави;
- *за територіальною спрямованістю*: внутрішні і зовнішні;
- *за сферою суспільного життя*: гуманітарні, економічні, політичні;
- *за часом виконання*: постійні - здійснюються протягом усього часу існування даної держави; тимчасові - здійснюються протягом лише певного відтинку часу існування держави (наприклад, під час стихійного лиха, війни)

Для виконання даних функцій існує армія чиновників, яка є необхідною, так як і те, що державна служба має бути пристосована до служіння народу. Ця умова є шляхом до формування престижу державної служби в очах громадськості.

Довіра створює ідеальний духовний простір для політики та влади, наповнюючи його етичними оцінками. Вона формує соціально-психологічний простір настроїв і громадянських позицій щодо політики та влади і є ключовим компонентом легітимації. “Віра і довіра” взаємопов’язані і в управлінні виступають необхідним емоційним і інтуїтивним чинником, який визначає функціонування політики, влади та політичних відносин, а також їхню ефективність і сприйняття суспільством та окремими людьми.

Головне завдання легітимації полягає в забезпеченні довіри до політики та влади. Політика й влада мають сприяти віри в їх потенціал і ресурси, а також у можливість задовольнити очікування громадян. Вони повинні формувати позитивний імідж державної служби і забезпечувати впевненість у тому, що

²² Бакуменко В. Д. Державне управління: основи теорії, історія і практика : Навчальний посібник / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній, М.М. Їжа, Г.І. Арабаджи / За. заг. ред. П.І. Надолішнього, В.Д. Бакуменка. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.

влада не перевищуватиме своїх повноважень, підтримуючи ресурс довіри.

У рамках державно-управлінських відносин довіра розглядається як довіра населення до керівників, органів і посадових осіб державної влади. Довіра населення до органів влади – це ставлення людей до них, засноване на впевненості в надійності, компетентності, сумлінності даних органів та посадовців, в їхній здатності ефективно виконувати функції із забезпечення нормальних умов життя й соціальної захищеності громадян²³.

Розглядаючи довіру народу як фактор реалізації діалогу в публічному управлінні, необхідно зупинитися на характеристиці різних рівнів довіри та можливості реалізації дієвого діалогу на всіх рівнях. Усебічний аналіз довіри в державному управлінні дозволяє виділити такі її рівні:

- довіра народу до держави;
- довіра громадян до певних органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- довіра на рівні міжособової взаємодії суб'єктів політики.

Розглядаючи феномен довіри на різних рівнях, можна дійти висновку, що вона створює широкий спектр міжособових взаємин, де наявність чи відсутність довіри є умовою для діалогу. Довіра суттєво впливає на ефективність політики, адже вона визначає характер і повноту реакцій на імпульси влади, кількість підтримуючих владу людей, груп та організацій, а також форму та обсяги політичного простору цієї влади. Вона також впливає на перевагу однієї влади над іншою, ступінь змін у політичних відносинах і кількість альтернатив, доступних для тих, хто підкоряється владі.²⁴

Розуміння влади як такої, що належить народові, як обслуговувача громадян прямо пов'язане з урахуванням важливості інформування населення, зворотного зв'язку, потреби постійної комунікації із

²³ Корнєєва Т. Відкритість української влади як системний функціональний феномен у сфері управління.— Режим доступу: URL: <http://www.isu.org.ua>

²⁴ Петроє О. Соціальний діалог як інструмент підвищення довіри громадян до органів державної влади // Вісник НАДУ «Соціальна і гуманітарна політика». 2013. С. 233-239.

громадськістю²⁵. Така інформаційна взаємодія відкриває шлях легітимації рішень, підтримки програм діяльності та власне посадових осіб, мобілізації громадськості на певні дії та свідомої участі громадян у державному управлінні²⁶.

Зв'язки з громадськістю в системі державного управління – це цілеспрямована взаємодія структур державного апарату (органів, організацій та установ) з громадянами та суспільними інститутами. Це можна охарактеризувати як інформаційно-комунікативну функцію державної влади, яка реалізується для оцінки ставлення різних верств громадськості до певних рішень і дій²⁷.

Сьогодні в теорії державного управління в контексті відносин влада-громадськість виокремлюють:

- інформування – однобічний процес надання інформації громадськості в цілому або зацікавленим групам чи організаціям, що представляють інтереси тих, на кого відповідна політика потенційно впливає;

- консультування в процесі вироблення та реалізації політики під час прийняття рішень на всіх рівнях влади. Процес має асиметричний характер, адже, по суті, являє собою отримання інформації від громадськості (певної аудиторії) щодо заздалегідь визначених владою питань;

- залучення громадськості, активну участь громадян та їх об'єднань або організацій у формуванні публічної політики, а також у реалізації та оцінці. Саме цей тип взаємодії є принципово двостороннім, відкриває шлях до реального партнерства.

Сучасні дослідження визначають зв'язки з громадськістю (ПР) як спеціалізовану складову державного управління, яка формує та підтримує взаємовигідні відносини між громадянським суспільством та органами

²⁵ Усаченко Л. М. Співпраця органів державної влади з інститутами громадянського суспільства. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07ylmigs.htm>.

²⁶ Ібрагімова І. Інформаційне суспільство та взаємодія влади з громадськістю: вимоги ефективності // Вісник УАДУ. 2004. - №1. С. 36-42.

²⁷ Кокорська О.І., Кокорський В.Ф. Довіра як фактор консолідації суспільства// Розвиток демократії та демократична освіта в Україні : матеріали II міжнародної наукової конференції (Одеса, 24 - 26 травня 2002р.). К.: Ай-Бі, 2003. с. 540-548.

державної влади. Це насамперед означає постійний комунікаційний обмін між управлінськими організаціями та громадськістю, спрямований на створення позитивного іміджу державних інститутів, формування довіри до них, а також на розвиток сприятливого інформаційного середовища для учасників взаємодії.

У контексті державного управління паблік рилейшнз слід розуміти як метод впливу на громадську думку для формування бажаної поведінки різних суб'єктів²⁸. Цю практику можна розглядати як технологію сучасної соціальної політики. Наукова теорія паблік рилейшнз дозволяє виявити групи людей, які позитивно сприймають політичні зусилля, а також джерела значущої для них інформації, формувати достовірні висновки, з'ясувати думки населення щодо певних політичних дій і усвідомлювати рівень доброзичливості та готовності до співпраці з державними інститутами.

Зв'язки з громадськістю є важливим елементом урядової діяльності. З цим твердженням погоджуються, проте не всі його розуміють. Зв'язки з громадськістю є невід'ємною частиною ефективного управління будь-якою організованою діяльністю, тим більше такою, як державне управління. Однак вони вимагають певної підготовки, практичного досвіду, здорового глузду й уміння усе це застосувати. Зв'язки з громадськістю передбачають налагодження двостороннього спілкування для встановлення загального, спільного комунікативного простору, досягнення взаєморозуміння, яке базується на достовірності, компетентності та повноті інформації²⁹.

У широкому розумінні зв'язки з громадськістю охоплюють такі напрямки як громадська думка, громадські зв'язки, громадське життя, промислові зв'язки, фінансові зв'язки, міжнародні зв'язки, відносини із споживачами, дослідження і статистика, засоби масового зв'язку³⁰.

28 Ібрагімова І. Інформаційне суспільство та взаємодія влади з громадськістю: вимоги ефективності // Вісник УАДУ. 2004. №1. С. 36-42.

29 Кальниш Ю., Мінаєва В. Зв'язки з громадськістю в державному управлінні: перспективи для України // Вісник УАДУ. 2005. №1. С. 339-346

30 Крутій О. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. 236 с.

В Україні існує потреба в засвоєнні методів паблік рілейшнз для ефективного інформаційного висвітлення управлінських рішень у системі державного управління. Сьогодні, коли методи впливу на громадську думку стали більш різноманітними й витонченими, залучення досвідчених фахівців із зв'язків з громадськістю для постійних консультацій або навіть для високих посад у державному апараті стало необхідним. Це завдання є таким же пріоритетним, як і подолання економічних криз.

Зв'язки з громадськістю виступає як засіб встановлення двостороннього зв'язку між державними інститутами та суспільством, які за останні роки стали більш професійними і шанованими.

Як специфічна функція управління, зв'язки з громадськістю пропонують багатоаспектну діяльність для досягнення своїх цілей. Незалежно від того, чи реалізуються ці завдання в бізнесі, державних або місцевих органах влади, соціальній сфері чи міжнародних відносинах, вони володіють рядом концептуальних функцій, які можна вважати особистими функціями управління. Враховуючи це, доцільно виокремити три основні функції паблік рілейшнз у державному управлінні:

Оцінювальна. Будучи елементом культурно-ідеологічної підсистеми, громадська думка взаємодіє з усіма іншими її підсистемами – нормативною, організаційною, інформаційно-комунікативною. Громадська думка реалізується, передусім, через соціологічні засоби. Ось чому не можна ігнорувати даний факт. Щоб впливати на громадську думку, потрібно володіти максимально широкими знаннями про те, як люди думають і як поведуть себе в різних обставинах.

Адаптивна. Вона щільно пов'язана з оцінювальною. Внаслідок оцінювання громадянським суспільством урядової політики, загалом діяльності державної влади, остання отримує можливість вносити корективи в цю політику. Зміст цих коректив має відповідати змісту соціальних очікувань – бути адаптованим до них.

Виховна, у свою чергу, пов'язана з адаптивною. Актуальність даної функції

пояснюється тим, що реформи, нововведення, які відбуваються в країні, призводять до радикальних змін у життєдіяльності суспільства. Внаслідок цього відбувається зміна традицій, які існували не одне десятиліття, моральних норм, культури. Таким чином, перед спеціалістами у громадських зв'язках стоїть завдання формування національної ідеї, нових стереотипів, державних та громадських традицій³¹.

Отже, паблік рилейшнз є специфічним і важливим видом інформаційного обміну, від якого значною мірою залежить ефективність та імідж державного управління, а також рівень задоволення потреб і інтересів населення. Завдяки своїм суттєвим характеристикам, паблік рилейшнз слід включити до системи комунікативної стратегії органів державного управління, щоб забезпечити ефективний контакт з громадськістю та сприяти взаємній довірі і співпраці.

Зростаючі вимоги суспільства до державних службовців формують певні умови їхньої діяльності й зобов'язують їх до високого рівня відповідальності за свої дії й моральні цінності. Це, в свою чергу, сприяє створенню довірливих відносин. Державне і громадське життя суттєво залежить від моральних устоїв та стандартів, які вже утвердилися в суспільстві, а також від моральних взаємин між державою та громадянами. Моральні стандарти соціальної дії мають глибоке коріння в менталітеті і підсвідомості людей, виступаючи внутрішнім психологічним механізмом регулювання їхніх взаємин та обов'язків, що виникають на основі розуміння статусів, якими вони володіють.³²

Етико-психологічний аспект роботи державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування важко виміряти і оцінити, але він суттєво впливає на функціонування організаційно-управлінських і правових норм, що регулюють поведінку службовців.

³¹ Кальниш Ю., Мінаєва В. Зв'язки з громадськістю в державному управлінні: перспективи для України // Вісник УАДУ. 2005. №1. С. 339-346.

³² Рудакевич М. І. Етика державних службовців: Монографія. К: Національна академія державного управління при Президентові України. 2003. 360 с.

Правовий порядок та щоденна практика законності, в значній мірі, залежать від поведінки управлінців, їхнього ставлення до праці та способу життя, адже оточення постійно формує свою думку про них і про все, що пов'язане з державним управлінням. Етична поведінка управлінців ґрунтується на сукупності визначених правил і загальноприйнятих моральних норм, які постійно нагадують їм про їхній статус. Будь-який компромат на окрему особу чи колектив може зашкодити адміністрації в виконанні її місії і запламувати репутацію працівників.

Найкращий спосіб уникнути втрати довіри громадськості до органів державної влади та місцевого самоврядування полягає в дотриманні високих стандартів законності, чесності, правдивості та стійкості. Це базується на усвідомлених нормах поведінки, чіткому порядку дій, правилах взаємин і принципах державно-службових відносин, що відповідають нормам загальнолюдської моралі³³.

Для впровадження етичних принципів, норм, правил і стандартів у ділове життя службовців їх потрібно інтегрувати в процес прийняття рішень на всіх рівнях управління, а також забезпечити практичне застосування цим принципам усіма державними службовцями, включивши їх у кадрову політику. Основними механізмами, які сприяють впровадженню етичних норм серед державних службовців, є: нормативні закони, етичний кодекс, самовдосконалення, тренінги, курси підвищення кваліфікації, соціальний аудит, юридична відповідальність та служби, що займаються розглядом громадянських претензій з етичних питань.

Основою впровадження етичних норм слід вважати³⁴:

- протидію корупції, зловживанням, неетичній та незаконній поведінці;
- звернення уваги державних службовців на дотримання норм загальноприйнятої поведінки, в суспільстві;

³³ Рудакевич М. І. Етика державних службовців: Монографія. К: Національна академія державного управління при Президенті України. 2003. 360 с.

³⁴ Василевська Т.Е. Етичні аспекти взаємовідносин між колегами у професійних колективах державних службовців: Зб. наук. пр. НАДУ / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. К.: Вид-во НАДУ. 2004. Вип. 2. С. 150-158.

- захист тих державних службовців, які виконують свої обов'язки належним чином, добросовісно і чесно;
- захист громадян від протиправної поведінки посадових осіб;
- створення умов праці, що відповідають європейським стандартам;
- підвищення якості прийняття рішень та адміністративної активності в цілому відповідно до потреб громадян за груповими інтересами;
- удосконалення управлінського стилю в адмініструванні;
- забезпечення перспектив для відкритої та більш раціональної адміністративної діяльності;
- застосування різноманітних форм контролю за роботою державних службовців;
- сприяння громадській довірі на основі самовдосконалення особистості кожного державного службовця.
- розробка і впровадження в сучасну практику державної служби нових методологічних підходів культури на рівні сучасної гуманістичної думки;

Етичні норми є важливою складовою професіоналізму публічного управління. Вони проявляються у ефективності роботи державного службовця, де моральність виступає як принципова поведінка, свідома дія та показник вірності професійному обов'язку.

Для співробітника державного органу, управління, ключовим моральним фактором у взаєминах у системі «службовець-громадянин» є ставлення до службового обов'язку. Це поєднання раціональних знань і емоційних переживань, що виникають при виконанні посадових обов'язків. Саме ці фактори формують зміст етики державного управління та сприяють створенню системи взаємної довіри.

Таким чином, довіра до органів влади може бути визначена як складне соціально-психологічне явище, яке відображає ставлення соціальної групи або індивіда до дій публічного службовця, що представляє орган влади і базується на переконаності в правомірності та етичності його дій.

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

2.1 Основні механізми дослідження громадської думки щодо діяльності органів влади

Демократичний розвиток незалежного українського суспільства створив нові умови у взаєминах громадян із владою, коли органи публічного управління дедалі більше залежать від громадян та їхніх об'єднань і тому вже не можуть ефективно виконувати свої функції без взаємодії з суспільством. Важливе значення мають процеси демократизації суспільства, які відбуваються у нашій країні, у зв'язку з цим посилюється роль громадської думки як соціального інституту і активно діючого об'єкта соціального управління. Колишній авторитаризм в наші дні поступається місцем публічним прозорим формам роботи органів публічної влади, їх більшій відкритості, координації дій з різними групами населення. Реалії в умовах демократії зобов'язують від держави, крім суто управлінських дій, цілеспрямовану взаємодію з громадською думкою, опоратись на неї, вміти систематично здійснювати постійний, двосторонній зв'язок з громадськістю³⁵.

На початку другого тисячоліття, а саме у 2004 р. були здійснені спроби запровадити новий механізм консультацій уряду та влади з громадськістю. Основним документом став Указ Президента „Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 31.07.04³⁶. На його підставі Кабінет Міністрів України прийняв постанову „Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 15.10.04, якою був

35Петроє О. Соціальний діалог як інструмент підвищення довіри громадян до органів державної влади // Вісник НАДУ «Соціальна і гуманітарна політика». 2013. С. 233-239.

36Указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31.07.2004. № 854/2004 URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=854%2F2004>

затверджений "Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики", утворено Громадську раду при Кабінеті Міністрів України, затверджено Положення про нього та Типове положення про громадську раду при центральному, місцевому органі влади.

Цими документами були визначені основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Крім того, у центральних та місцевих органах виконавчої влади були утворені та посилені підрозділи, які власне мали виконувати роботу з організації та проведення опитувань громадської думки, консультацій з громадськістю, адже вони відповідали за зв'язки з громадськістю та засобами масової інформації.

На сьогоднішній день наша держава одним з основних своїх принципів та завдань задекларувала відкритість та прозорість влади для громадськості. Законодавчо демонструється політична воля до забезпечення реалізації цього принципу, більшість представників нової влади розпочали свою практичну діяльність, враховуючи його. Про формування довірливих взаємин між управлінцем і громадянами зазначено у пункті стаття 21 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII про «Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції»³⁷.

Організаційно створено в органах рублічної влади спеціальні структури, що забезпечують не просто інформування, а й постійний діалог із громадськістю, стимулюючи при цьому проведення нових за своїми цілями соціологічних аналітичних досліджень, де вивчається сила громадської думки, її здатність регулювати суспільні відносини.

Система взаємин між владними структурами, органами державного управління та громадською думкою є одним із найсуттєвіших показників розвитку суспільства та демократії. Відомо, що чим активніше влада залучає

37 Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

маси до суспільно-політичних процесів, тим демократичнішою та ефективнішою вона стає. Взаємини між владою і громадськістю повинні ґрунтуватись на врахуванні громадської думки на всіх етапах управлінських процесів. Це має бути систематичним і цілеспрямованим, а не випадковим, адже громадська думка є важливим джерелом соціально-політичної інформації³⁸.

Для отримання наукової інформації необхідно постійно моніторити громадську думку. У цьому процесі слід враховувати всю сукупність даних, незважаючи на те, чи є вони позитивними чи негативними, висловленими більшістю або меншістю, а також чи врегульовані вони законодавчо³⁹. Результати опитувань громадської думки можна вважати первинною інформацією, важливою для прийняття управлінських рішень. Без систематизації та логічної обробки ці дані залишаються фрагментарними та описовими, відображаючи сприйняття і бачення соціальними групами різних процесів і явищ суспільно-політичного життя. Лише після структурування цих даних і виявлення закономірних зв'язків між фактами та подіями громадська думка може надати органам управління інформацію, що відповідає критеріям наукового знання⁴⁰.

Розуміння сучасних питань вивчення громадської думки у процесі формування та реалізації державної політики ґрунтується на моделі взаємодії громадської думки та влади, яка включає три основні компоненти: вивчення громадської думки, її врахування при підготовці управлінських рішень і формування цієї думки.

Сьогодні для влади надзвичайно важливо знати, як її діяльність оцінює населення міста, регіону чи країни в цілому. Якщо оцінка є негативною, потрібно з'ясувати, які дії можуть змінити цю думку на позитивну. Таким чином, одним з ключових аспектів взаємодії громадської думки та влади є

³⁸ Крутій О. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості : монографія. Х. : Магістр, 2008. 236 с.

³⁹ Пелін О. В. Новий підхід до виміру довіри громадян до органів влади та базових соціальних інститутів / Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія "Педагогіка, соціальна робота". Випуск 27. 2013. с.148-151. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1862/1.pdf>

⁴⁰Оссовський В. Л. Громадська думка: спроба соціологічної інтерпретації. К., 1999. 137 с.

моніторинг громадської думки, який відображає суспільні настрої, орієнтації, позиції, очікування та цінності.

Ось перелік механізм та засобів, за допомогою можна вивчати громадську думку, а відповідно - корегувати власну управлінську поведінку в органах публічного управління.

1. *Найважливішим є аналіз звернень громадян, що надходять до органів влади, який дозволяє зробити висновки щодо того, які проблеми в яких населених пунктах найбільше турбують людей. Це дозволяє прослідкувати думку людей стосовно ефективності функціонування тієї чи іншої послуги, галузі, установи, організації. Листи і звернення громадян як канал отримання інформації про громадську думку, можуть бути конкретним сигналом неблагополуччя в тому чи іншому органі влади чи території.*

Для впровадження нових підходів у реалізації внутрішньої політики, принципової зміни стереотипів та усунення елементів усталеності, упередженості й байдужості до запитів громадян, управління з питань внутрішньої політики повинні вжити не лише заходи реагування на найгостріші соціально значущі проблеми, які порушують громадяни у своїх зверненнях, але й провести всебічний аналіз цих звернень та причин, що їх зумовлюють.

2. *Ще одним із способів вивчення громадської думки є аналіз питань, що надходять до лекторів під час проведення єдиного дня інформування. Це передбачає активну роз'яснювальну діяльність представників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що включає в себе систему інформування населення з актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики держави, діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо їх реалізації. До такої роботи активно залучаються доповідачі облдержадміністрацій та лектори райдержадміністрацій та міськвиконкомів, які провдять інформаційно-роз'яснювальну роботу з мешканцями своєї громади. Матеріали єдиних днів інформування оперативно мають розміщуватись на офіційному веб-сайті управління з питань*

внутрішньої політики певних облдержадміністрацій, оприлюднюватись ЗМІ. Важливою частиною цієї системи роботи є зворотна інформація, коли щомісяця адміністрації звітуються про проведену роботу, дають характеристику реакції населення, аналізують найбільш характерні запитання, що виникають під час безпосереднього спілкування з громадою. Це, у свою чергу, значно покращує взаєморозуміння між населенням і владою, розширює можливості людей донести свої проблеми до відомих органів влади.

3. *Вагомим способом вивчення громадської думки є аналіз матеріалів за результатами систематичних зустрічей керівників міст і районів з населенням, зборів у трудових колективах і за місцем проживання, нарад, громадських слухань.* Саме такі заходи дають змогу скласти уявлення про ключові різновекторні проблеми, про орієнтири населення, рівень соціальної напруги, оціночне ставлення до діяльності органів влади всіх рівнів та їх керівників, до основних напрямів державної політики в цілому. Це можуть бути створені Громадські колегії при органі влади як консультативно-дорадчий орган, основним завданням якого має бути сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами. Це забезпечить врахування громадської думки у процесі підготовки та виконання рішень центральних і місцевих органів виконавчої влади.

4. *Ефективним каналом вивчення громадської думки є листи до засобів масової інформації.* Друковані ЗМІ можуть ефективно виконувати роль інтерв'юера в соціологічному опитуванні, друкуючи анкети на сторінках газет і журналів. Однак пресові опитування мають суттєві недоліки: коло респондентів обмежується читачами конкретного видання, які мають можливість та бажання вирізати, заповнити й надіслати анкету. Тому такі опитування доцільно використовувати лише для визначення громадської думки з обмеженої кількості питань, де читачі можуть бути визнані достатньо компетентними. Проте наявні й важливі переваги поштового

опитування: воно має відносно низьку вартість і є простим в організації. Добровільна участь і анонімність респондентів сприяють отриманню щирих відповідей.

5. Найбільш дієвим методом отримання інформації про громадську думку є соціологічне дослідження. Сучасні соціологічні дослідження дають більш науково обґрунтовані і надійні результати, проте, це є достатньо трудомісткий та дороговартісний процес. Соціологічні дослідження дають аналіз і результати, що дає економію часу, людських ресурсів і матеріальних затрат.

Забезпечення безперервного моніторингу громадсько-політичних настроїв населення та оцінювання суспільно-політичної ситуації в регіоні є важливими для узагальнення громадської думки та реагування різних соціальних груп на актуальні питання життя суспільства. Це також дозволяє оцінити можливі наслідки прийнятих державних, соціальних і політичних рішень.

Рекомендується впроваджувати щоквартальні моніторингові опитування серед мешканців з метою вивчення широкого спектра суспільно-політичних процесів та соціально-економічного становища в державі й регіоні. Це дозволить виявити й узагальнити тенденції суспільного розвитку, зміни у поглядах громадян, сприяючи відкритості, прозорості та гласності у діяльності органів державної влади.

Постійними темами моніторингу внутрішніх державних питань мають бути: рівень підтримки дій органів державної влади, окремих політиків та державних діячів; оцінка сучасного стану та перспектив розвитку українського суспільства; а також заходи для підвищення довіри громадян.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення можуть бути застосовані в діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності їхньої роботи. Це стосується, зокрема, розробки програм соціально-економічного розвитку та приділення більшої уваги

окремим питанням і вирішенню конкретних локальних проблем.

Щодо механізму врахування громадської думки при ухваленні управлінських рішень, на кожному державному рівні необхідно спочатку визначити, які рішення потребують врахування громадської думки і які питання стосуються інтересів широких верств населення або окремих груп. Наступний етап – це діагностика громадської думки про способи вирішення проблеми, що може здійснюватися за допомогою раніше згаданих методів вивчення громадської думки.

Далі слід провести аналіз громадської думки з урахуванням рівня компетентності респондентів. Важливо враховувати, що громадська думка не завжди може бути достатньо компетентною у виборі шляхів вирішення певної проблеми та може не мати об'єктивної інформації або враховувати всі обставини. Тому результати громадського опитування необхідно обов'язково співвідносити з думкою експертів і фахівців.

Вивчення громадської думки є ключовим елементом аналізу суспільно-політичної ситуації і важливим інструментом залучення громадськості до формування та реалізації державної політики. Це забезпечує ефективний зворотний зв'язок у системі соціального контролю, адже в демократичному суспільстві неможливо приймати рішення всупереч громадській думці. Принципові рішення мають базуватися на потребах, цінностях і настроях громадян. Тому в Україні особливо важливо створювати та вдосконалювати систему врахування громадської думки під час підготовки управлінських рішень.

Ефективна політика може спиратися лише на солідну суспільну підтримку, відповідно вона повинна задовольняти суспільні очікування та сподівання. Ігнорування громадської думки та переконання окремих посадових осіб, що не варто звертатися до громадян з „складними” питаннями, неминуче веде до помилок і авторитаризму влади, створюючи напруженість та відчуження між державою і суспільством. Важливою в цьому контексті є розробка законодавчої бази, яка б гарантувала обов'язкове

систематичне вивчення громадської думки та зобов'язувала державні структури приймати рішення, зважаючи на волю і інтереси громадськості.

Отже, на сьогодні основним пріоритетом є зміцнення інституційної спроможності органів влади для проведення соціологічних досліджень задля покращення відкритості державних органів доцільно створити комплексну програму дій у цій сфері, яка міститиме реалізацію конкретних і ефективних заходів за кількома напрямками:

- залучення до дослідницької діяльності недержавних наукових центрів, громадських організацій, систематичне навчання як публічних службовців, відповідальних за процес організації та проведення соціологічних досліджень, так і громадських організацій постійне підвищення їх професійної кваліфікації;

- удосконалення нормативно-правового забезпечення, а саме, уточнення положень законодавства про діяльність органів державної влади у частині організації та проведення соціологічних досліджень з передбаченням відповідного фінансування та вжиття комплексу заходів щодо підвищення технологічної забезпеченості структурних підрозділів, відповідальних за організацію та проведення соціологічних досліджень.

Проводячи дослідження громадської думки щодо діяльності органів влади буде свідчити саме відкритість влади, її здатність, спроможність і готовність до діалогу з різними суспільними силами. Значним чином це виявлятиме внутрішньополітичну ситуацію і впливатиме на процеси консолідації демократії а значить, сприятиме високому рівню довіри до органів влади.

2.2 Дослідження репутації державних службовців та рівня довіри до органів влади у громадській думці

Образ та престиж публічного управління та адміністрування в останні декілька років в громадській думці постійно зазнавав змін. У період так званого "застою" він був достатньо високим. Це було пов'язано на думку

Балакіревої О. та Дмитрук Д. з цілою низкою суспільних чинників⁴¹:

По-перше, в умовах совєтського режиму державний службовець мав великі можливості як для офіційного впливу на ті чи інші процеси, явища, події, так і, ще більше, для неофіційного впливу. Повноваження та функції державних службовців чітко не визначалися законом, що створювало умови для зловживань службовим положенням.

По-друге, державна служба відкривала широкі перспективи для службової кар'єри і це також приваблювало багатьох спеціалістів, які із задоволенням переходили на державну службу.

По-третє, державні службовці отримували чимало пільг, пов'язаних із можливістю мати відпочинок, лікування, доступ до продовольчих та промислових товарів в умовах їхнього дефіциту, медичне та пенсійне забезпечення тощо.

Під час "перебудови" в середині 80-х років ХХ ст. значна частина принципів організації державної служби стала предметом публічної критики. Засоби масової інформації провели широку кампанію з дискредитації публічного статусу державного службовця. Працівникам органів державного управління незалежно від їхнього фаху, практичного досвіду, сумлінності огулом навішувався ярлик бюрократа, чинуші, бездушного столоначальника.

Нищівній критиці піддавалися різноманітні пільги та пільгове матеріальне забезпечення і соціальний захист державних службовців. У громадську свідомість впроваджувалась думка про те, що жодна з категорій працюючих не повинна мати ніяких пільг. Винагорода за працю повинна мати лише грошове вираження. Кожен працівник має заохочуватися лише заробітною платою. У суспільній свідомості цілеспрямовано формувалася негативний стереотип державного службовця, управлінця. У цілому це був елемент політики "пізнього" радянського режиму, спрямованої на розхитування існуючої влади і її головної опори - органів державної влади.

⁴¹ Балакірева О., Дмитрук Д. Динаміка рівня довіри до органів влади та соціальних інституцій // Ukr. socium, 2021, 1(76): 102-113 <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-76/dynamika-rivnia-doviry-do-orhaniv-vlady-ta-sotsialnykh-instytutsij/>

Цей почин підхопили преса, радіо і телебачення. Публіцистика розгорнула масовану атаку на державних службовців. До цієї кампанії підключилися письменники, які створювали художні твори, в яких розвінчувалися, висміювалися державні службовці, органи державного управління. Вони поставали перед читачем і глядачем не інакше, як обмеженими номенклатурниками. Для повноти картини слід додати ще й те, що у той час, коли державним службовцям відміняли будь-які пільги, все більшого розмаху набували кооперативи, акціонерні товариства, комерційні банки, приватні фірми, рівень зарплати в яких у декілька разів перевищував зарплату державних службовців.

У суспільстві створилася ситуація, коли престиж державного службовця у громадській думці впав до найнижчого рівня і в той же час рівень їхнього матеріального забезпечення суттєво знизився. Розпочався масовий відтік спеціалістів з державної служби. Їхнє місце займали випадкові люди, з меншим досвідом і гіршою фаховою підготовкою.

Після проголошення незалежності в Україні було докладено чимало зусиль для формування системи державної служби, підняття її авторитету. Але проблеми репутації державного службовця, іміджу державної служби ще залишаються. Державна служба у буденній свідомості населення, громадській думці ототожнюється з владою. Вважається, що від того, наскільки сумлінно і кваліфіковано працюють державні службовці, залежить добробут, рівень життя пересічних громадян, порядок і безпека у суспільстві. Тому поведінка цієї категорії осіб завжди знаходиться у полі зору громадської уваги. І коли справи у суспільстві йдуть погано, то насамперед у цьому звинувачують публічних управлінців.

Зрозуміло, що в умовах соціально-економічної кризи, яку переживає наше суспільство, людям хочеться знайти пояснення, чому вони так погано живуть, чому їх усюди спіткають негаразди. Як це завжди буває у сфері соціальної психології мас, пропонується вкрай спрощена відповідь. У нашому випадку досить розповсюдженим є пояснення, що суспільство

переживає труднощі внаслідок некомпетентності державних службовців, їхнього шахрайства, хабарництва. Проте одночасно у громадській думці державним службовцям віддається належна роль у державному будівництві.

В Україні принаймні з 2002 року довіра до місцевої влади майже завжди була вища, ніж до центральної. А з початком децентралізації ця довіра значно виросла. І дослідження західних партнерів в Україні показали, що в громадах, у яких децентралізація була проведена ще у перші роки реформи, значущо вища довіра до місцевої влади порівняно з громадами, де реформа була проведена пізніше.

Громадяни вважають місцеві органи влади більш надійними, ніж центральні органи влади. Цю тезу ми бачимо і в останніх хвилях соціологічних опитувань організацією OECD, де місцеві органи влади в середньому користуються вищим рівнем довіри населення (46,9%), ніж національні уряди (41,4%), а також національні законодавчі органи — конгреси та парламенти (39,4%) — або політичні партії (24,5%)⁴².

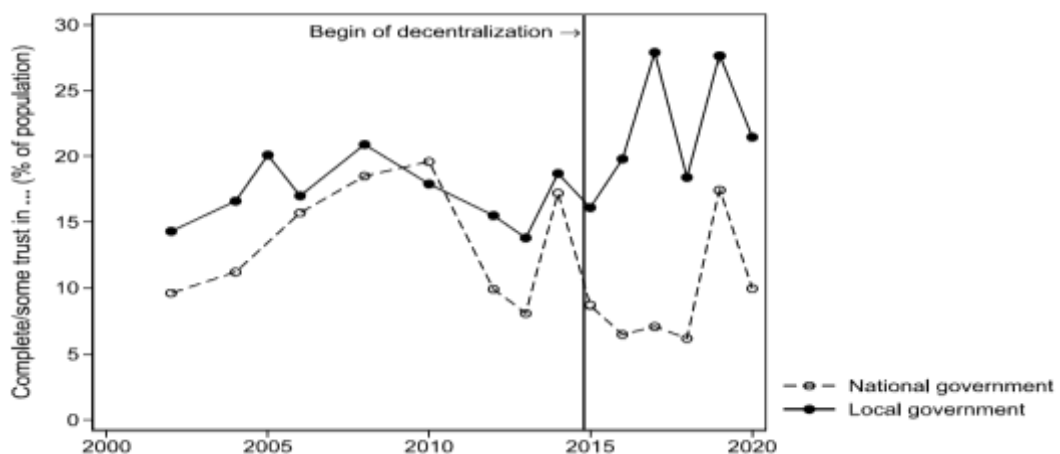

Рис 2.1 - Довіра до місцевої та центральної влади в Україні, 2002-2020 рр.
(дослідження Arends et al (2023), дані взяті з моніторингу Інституту соціології НАНУ, який включає в середньому 1800 респондентів на рік).

З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну питання довіри до органів влади стали ще більш актуальними. Дослідження довіри

⁴² Аналітика електронного видання VOX Ukraine щодо довіри до місцевої влади, проведена Центром Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science 2023, URL:<https://voxukraine.org/vidkrytist-chy-dopomoga-armiyi-shho-plyvaye-na-doviru-do-mistsevoyi-vlady>

громадськості до органів влади є ключовим аспектом не лише для ефективного управління у військовий час, а й для утвердження демократичних цінностей та забезпечення стабільності в Україні на шляху до боротьби з агресором і відновлення країни. Це допоможе зрозуміти настрої населення і вжити необхідних заходів для підтримки довіри в суспільстві.

Дослідження довіри громадськості до органів влади в умовах війни, зокрема під час російського вторгнення в Україну, є надзвичайно важливим з кількох причин:

1. Соціальна стабільність. Довіра до влади є критично важливою для підтримки соціальної стабільності в країні під час криз. У періоди конфлікту або війни, якщо громадськість відчуває довіру до уряду, це може зменшити соціальні напруги та сприяти кооперації між різними групами населення.

2. Ефективність управління. Високий рівень довіри може покращити ефективність управлінських рішень. Коли люди вірять у легітимність органів влади, вони більше готові виконувати їхні розпорядження та приймати участь у відновленні країни.

3. Підтримка реформ. Дослідження показують, що довіра до влади сприяє підтримці реформ, необхідних для зміцнення державних інститутів і економічної відбудови. Це особливо важливо в умовах війни, коли країна потребує швидких і ефективних рішень для пом'якшення наслідків конфлікту.

4. Комунікація з громадськістю. Розуміння рівня довіри дає змогу державним органам краще налаштувати комунікацію з населенням, враховуючи його потреби та побоювання. Це може привернути увагу до важливих питань, таких як безпека, ексцеси у таборах біженців або гуманітарна допомога.

5. Міжнародна підтримка. В умовах війни важливо не тільки внутрішнє, а й зовнішнє відображення країни. Високий рівень довіри до органів влади може позитивно впливати на міжнародну підтримку, яка є життєво важливою для України в аспекті військової та гуманітарної допомоги, підняття

авторитету держави на світовому рівні.

Величезні виклики та суперечливості, пов'язані з актуальними подіями в державі свідчать про посилений інтерес до даної проблематики досить відомими провідними компаніями та установами що займаються соціально-політичними та маркетинговими дослідженнями в Україні. Серед них:

- Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова⁴³;
- ТОВ "Центр соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС"⁴⁴;
- Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)⁴⁵;
- Центр Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science⁴⁶.

Український центр економічних і політичних досліджень
імені Олександра Разумкова⁴⁷

З 20 по 26 вересня 2024 року в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) соціологічною службою Центру Разумкова здійснювалось соціологічне опитування, що проводилося у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій,

⁴³Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу: опитування Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова (вересень 2024р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>

⁴⁴ Загальна ситуація в Україні: опитування ТОВ "Центру соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС (травень 2024) URL: https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2024/10/Prezent_CEA_UA_n2000_traven.pdf&dButton=true&pButton=true&oButton=false&sButton=true#zoom=auto&pagemode=none

⁴⁵ Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 РОКУ: опитування Київського міжнародного інституту соціології (2022-2023р.р.) URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1>

⁴⁶ Аналітика електронного видання VOX Ukraine щодо довіри до місцевої влади, проведена Центром Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science 2023, URL: <https://voxukraine.org/vidkrytist-chy-dopomoga-armiyi-shho-vplyvaye-na-doviru-do-mistsevoyi-vlady>

⁴⁷ Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу: опитування Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова (вересень 2024р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>

Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та місті Києві (у Запорізькій, Донецькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській областях — лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії). Опитано 2016 респондентів віком від 18 років (теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%).

Після початку повномасштабної агресії Росії проти України частка громадян, які вважають, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, істотно зросла (з 20% у грудні 2021р. до 51% у вересні–жовтні 2022р., досягши найвищих показників у лютому–березні 2023р. (61%). Після цього спостерігалася тенденція зниження цього показника. Так, за даними опитування, що проводилося у червні 2024р., частка тих, хто вважає, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, стала меншою, ніж частка тих, хто дотримується думки, що вони розвиваються в неправильному напрямі (відповідно 33% і 47%).

Цікава тенденція щодо органів місцевої влади. За 2023 рік довіра в суспільстві до голів громад знизилася з 63% до 48%, а до місцевих рад – з 58% до 44%. Важливо, що в січні 2024 року довіра вперше опустилася нижче від рівня 2021 року, до повномасштабного вторгнення (рис. 2.2).

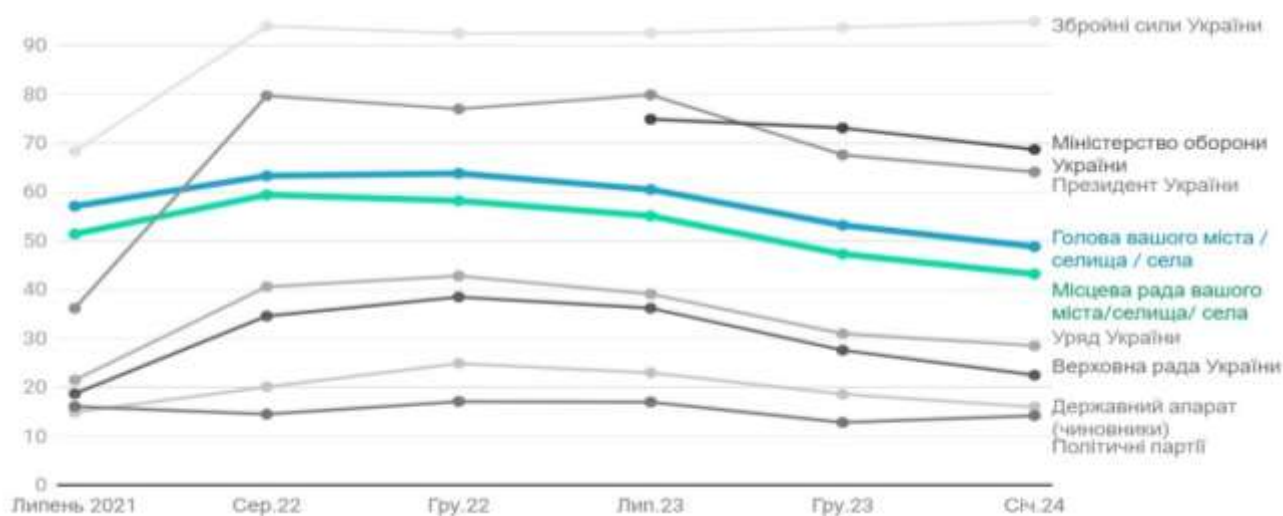

Рис.2.2 - Динаміка рівня довіри до органів влади

Оцінка діяльності влади: наскільки добре влада справляється з виконанням своїх функцій під час війни⁴⁸

На думку громадян, найкраще влада справляється з вирішенням проблем у таких сферах:

- енергозабезпечення (55% опитаних відповіли, що влада з цим справляється «дуже добре» або «скоріше добре», і 39,5% — що «дуже погано» або «скоріше погано»),
- освіта (відповідно 50% і 38%),
- зовнішня політика (відповідно 50% і 38%).

Як видно, стосовно цих трьох сфер позитивні оцінки переважають негативні. Ще стосовно двох сфер позитивні та негативні оцінки висловлюються однаково часто:

- оборона країни (відповідно 47% і 47%)
- охорона здоров'я (відповідно 47% та 47,5%).

Частіше негативно оцінюється ефективність діяльності влади у таких сферах:

- боротьба з корупцією (82% опитаних відповіли, що влада з цим справляється «дуже погано» або «скоріше погано, лише 12% — «дуже добре» або «скоріше добре»),
- економіка (відповідно 69% і 24%),
- правосуддя (відповідно 69% і 16%),
- боротьба зі злочинністю (відповідно 66% і 23%),
- відбудови країни (відповідно 56% і 27%),
- соціальний захист та пенсійне забезпечення (відповідно 54% і 38%).

⁴⁸ Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу: опитування Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова (вересень 2024р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>

Довіра до інститутів суспільства

Серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до:

- Збройних Сил України (їм довіряють 91,5% опитаних),
- Державної служби з надзвичайних ситуацій (83%),
- волонтерських організацій (80%),
- добровольчих загонів (79,5%),
- Національної гвардії України (74%),
- Державної прикордонної служби (70%),
- Служби безпеки України (64%),
- Міністерства оборони України (63%),
- Церкви (62,5%),
- громадських організацій (59%).

Також частіше висловлюється довіра, ніж недовіра до:

- Національного банку України (відповідно 50% і 39%),
- Національної поліції України (відповідно 50% і 41%),
- Президента України (відповідно 48,5% і 44,5%),
- Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (Омбудсмена) (відповідно 42% і 34%).

До голови міста (селища, села):

- (відповідно 47% і 45%)
- до ради міста (селища, села), в якому живе респондент (відповідно 45% і 46%) довіра та недовіра висловлюється приблизно однаковою мірою .

Більшість респондентів висловлюють недовіру:

- Верховній Раді України (не довіряють їй 78,5%),
- державному апарату (чиновникам) (77%),
- політичним партіям (73,5%), Уряду України (72,5%),
- судам (судовій системі загалом) (70%),

- Прокуратурі (63%),
- Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (58%),
- Національному антикорупційному бюро України (58%),
- Національному агентству з питань запобігання корупції (57%),
- комерційним банкам (55%),
- Державному бюро розслідувань (53%),
- Бюро економічної безпеки України (51%).

Також частіше висловлюється недовіра, ніж довіра, ЗМІ України (не довіряють їм 48%, довіряють 45% опитаних), профспілкам (відповідно 46% і 26%).

Попри те, що політичним партіям довіряють лише 15% респондентів, відповідаючи на запитання, чи бачать вони серед наявних політичних сил ті, яким можна було б довірити владу у повоєнний період, ствердну відповідь дають дещо більше респондентів (27%). Однак, це помітно менше, ніж у липні 2023р. (38,5%). Негативну відповідь давали відповідно 54% і 41%.

Політична сила, якій можна довірити владу у повоєнний період, найчастіше, на думку громадян, може з'явитися:

- з середовища військових - 47% опитаних,
- з волонтерського середовища 24% опитаних,
- з кола гуманітарної або технічної інтелігенції—21% опитаних ,
- з організацій громадянського суспільства— 19% опитаних,
- з уже існуючих політичних партій —17% опитаних,
- з бізнес-середовища—9% опитаних.

Вважають, що така політична сила може з'явитися із середовища військових, 52% жителів Західного і Центрального регіонів, 36% — Південного і 35% — Східного регіону.

ТОВ "Центр соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС".⁴⁹

⁴⁹ Загальна ситуація в Україні: опитування ТОВ "Центру соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС (травень 2024) URL:<https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer->

8-14 травня 2024 року "Центр соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС" проводив дослідження Загальної ситуації в Україні. Опитування не проводилось в АР Крим, на території Донецької та Луганської областей, на тимчасово окупованих територіях та на територіях, де проходять активні бойові дії (частина Херсонської, Запорізької та Харківської областей);

Загалом в дослідженні було опитано 2000 респондентів за квотною стратифікованою вибіркою.

Ось відповіді респондентів на питання щодо того, хто з державних структур негативно впливає на формування іміджу України. (рис 2.2):

Рис.2.3- Вплив державних структур на негативний імідж України

Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)⁵⁰

Упродовж 30 вересня-13 жовтня 2023 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус», до якого були включені запитання щодо напрямку справ в Україні і довіри окремим інституціям. Методом телефонних інтерв'ю опитано 2007 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР Крим). Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років і старше)

shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2024/10/Prezent_CEA_UA_n2000_traven.pdf&dButton=true&pButton=true&oButton=false&sButton=true#zoom=auto&pagemode=none

⁵⁰ Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 РОКУ: опитування Київського міжнародного інституту соціології (2022-2023р.р.) URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1>

громадянами України, які на момент опитування проживали на території України (у межах, які контролювалися владою України до 24 лютого 2022 року). До вибірки не могли потрапити мешканці тимчасово окупованих територій, а також опитування не проводилося з громадянами закордоном.

Між травнем 2022 року і жовтнем 2023 року стало з 68% до 60% менше тих, хто вважає, що справи в Україні розвиваються у правильному напрямку (зокрема, з 32% до 17% стало менше тих, хто говорить про безумовно правильний напрямок), проте наразі більшість українців оптимістично оцінюють шлях, яким рухається країна.

Водночас частка тих, хто вважає, що справи йдуть у неправильному напрямку, зросла з 16% до 29%.

Незалежно від регіону проживання приблизно однакова частка населення (58-61%) вважають, що справи в Україні рухаються у правильному напрямку. Також у всіх регіонах 27-31% вважають, що справи, навпаки, рухаються в неправильному напрямку.

З травня до 2022 року до жовтня 2023 року серед інституцій у переліку безумовно довіри зберігають Збройні сили України та волонтери. Так, наразі 94% українців довіряють ЗСУ (у травні 2022 року – 98%), а 87% довіряють волонтерам (у травні 2022 року – 87%).

Водночас за цей період простежується зниження довіри до інституцій центральної влади: з 91% до 76% стало менше тих, хто довіряє Президенту, з 74% до 39% – Уряду, з 58% до 21% – парламенту. Проте важливо розрізнити ситуацію для Уряду і парламенту, де ми бачимо більшість, які вже не довіряють (і баланс довіри-недовіри виразно негативний), і для Президента, де переважна більшість продовжують довіряти йому (і баланс довіри-недовіри виразно позитивний).

Довіра до місцевої влади не змінилася: як і в травні 2022 року, зараз 50% довіряють їй, а 46% – не довіряють.

Також за період з травня 2022 року до жовтня 2023 року простежується зниження довіри до Телемарафону «Єдині новини». Хоча Телемарафон

зберігає позитивний баланс довіри-недовіри, але при цьому з 69% до 48% стало менше тих, хто йому довіряє (і натомість з 12% до 39% стало більше тих, хто йому не довіряє).

Центр Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science⁵¹

Восени 2023 року Центр Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science в рамках спільного проєкту в рамках програми PeaceRep провів опитування громадської думки щодо довіри до органів влади в період війни.

Для дослідження зібрали мережу місцевих активістів із 40 територіальних громад, що знаходяться у 19 областях із усіх макрорегіонів України для регулярного збору даних. Для участі в опитуванні відібрано таких мешканців громад, які можуть оцінити соціально-економічну та безпекову ситуацію у своїх громадах, а також практики управління місцевої влади. Основними вимогами до респондентів було проживання в громаді щонайменше рік до повномасштабного вторгнення та активна участь у житті громади, наприклад, у соціальних, волонтерських чи інших проєктах. Загалом в опитуванні взяли участь 118 активістів, по 2-3 від кожної представленої громади. 13% респондентів були з південних областей, 15% — із північних.

Дослідження показало, що під час повномасштабного російського вторгнення у жовтні 2022 року уряду та Верховній Раді довіряли 74% та 58% українців відповідно, тоді як місцевій владі — 50%. У жовтні 2023 року показники довіри до місцевої влади залишилися незмінними, тоді як довіра до уряду та парламенту впала до майже довоєнних рівнів — 39% та 21% відповідно. Тобто довіра до місцевої влади малочутлива до криз, адже

⁵¹ Аналітика електронного видання VOX Ukraine щодо довіри до місцевої влади, проведена Центром Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science 2023, URL:<https://voxukraine.org/vidkrytist-chy-dopomoga-armiyi-shho-vplyvaye-na-doviru-do-mistsevoyi-vlady>

схожі показники довіри були й у попередні роки.

Аналітики Центру соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science зясували причини вищої довіри до місцевої влади. Однією з причин зростання довіри до місцевої влади може бути поліпшення якості публічних послуг у громадах, яке є наслідком децентралізації — адже саме ця реформа водночас створила стимули для місцевої влади підвищувати якість послуг і надала для цього ресурси. Другою причиною можуть бути різні підходи до оцінювання якості роботи місцевої та центральної влади. Розглянемо ці причини детальніше.

Респонденти відзначили позитивні зміни в деяких процесах у громаді, спричинені реформою децентралізації: вплив децентралізації на підвищення доступності та якості адміністративних послуг, покращення соціальних і культурних аспектів життя громади, збільшення можливостей громадян впливати на рішення влади та підвищення якості інфраструктури. З іншого боку, більшість вважає, що децентралізація не підвищила економічний добробут мешканців громади та не змогла подолати корупцію.

Також серед позитивних аспектів реформи децентралізації респонденти відзначили збільшення бюджету громад внаслідок запровадження нових місцевих податків, доступність органів місцевої влади, підвищення оперативності та ефективності вирішення місцевих проблем, а також різке зростання залучення місцевого населення.

Іншою причиною вищої довіри до місцевої влади може бути те, що громадяни формують довіру до місцевої та центральної влади на основі різних факторів. Так, громадяни оцінюють центральні органи влади з точки зору економічної ефективності, тобто якості надання публічних послуг та задоволеності станом економіки, а від місцевих органів влади більше очікують підзвітності та можливості участі.

Базуючись на опитуванні було зазначено, що місцева влада зараз охочіше співпрацює з організаціями громадянського суспільства, ніж до

повномасштабного російського вторгнення. Наприклад, до вторгнення лише в 11 із 40 громад ОМС зустрічалися з представниками громадянського суспільства принаймні раз на місяць, а після вторгнення зустрічі щомісяця або частіше проводяться у половині громад.

Покращилась, на думку активістів, і ситуація із залученням жителів до життя громади та ухвалення рішень. Так більшість громад залучали бізнес або громадськість до вирішення проблем, спричинених повномасштабним вторгненням. Значно виросла співпраця місцевої влади практично з усіма дотичними організаціями. На першому місці, зрозуміло, армія та силові структури, за ними — волонтери та міжнародні організації (рис.2.4):

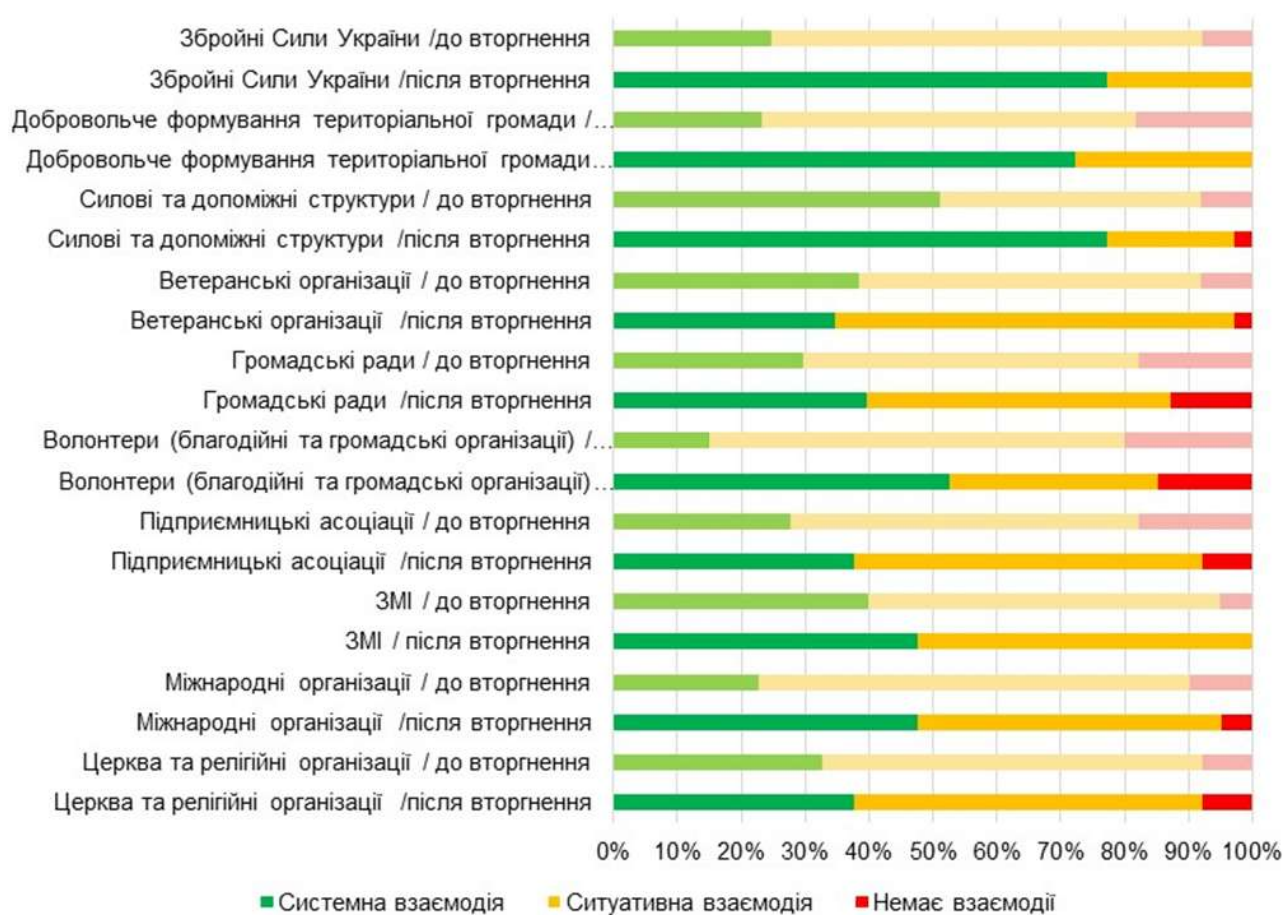

Рис.2.4 - Зміна рівня співпраці між місцевою владою й такими суб'єктами до і після вторгнення росії (на основі відповідей респондентів).

Цікаво, що про збільшення залучення частіше повідомляли в сільських громадах та на Заході, рідше — на Півночі та Півдні. На жаль, залучення переважно обмежувалось інформуванням зацікавлених сторін, яке згадували

вдвічі частіше (61% активістів) порівняно з наступним за поширеністю залученням місцевих активістів як виконавців або координаторів проєктів (31% активістів).

Активісти у сільській місцевості менш активно, ніж у містах, звертали увагу органів влади на проблеми, проте дещо активніше обмінювалися з ними баченням щодо вирішення проблем. На жаль, обмін таким баченням не відбувався у деокупованих громадах, при тому, що втіленням проєктів у них громадські активісти займалися активніше, ніж у тилових громадах.

Попри згадані позитивні тенденції видно і явні проблеми. Так, у глибинних інтерв'ю респонденти зазначили, що вони часто стикаються з труднощами у співпраці з місцевою владою через брак знань про методи співпраці.

Крім того, обидві сторони стикаються з проблемами, пов'язаними з урахуванням різних точок зору, попередніми конфліктами та розбіжностями у підходах.

За результатами опитування, в більшості громад є незначне зменшення, на думку активістів, поширеності практик корупції та непотизму з початку війни. Гірша ситуація у міських громадах та громадах півночі, центру і півдня. Статистично значущим таке зниження є за рахунок сільських та тилових громад. На це впливають два основні фактори: висока поширеність корупції до війни, тому будь-яка позитивна зміна буде достатньо відчутна, та загальна ситуація зі зміною патернів інформування населення.

На довіру до влади та її політик сильно впливають задоволеність економічною політикою та загальною економічною ситуацією. Зрозуміло, що загальні економічні умови в країні з початку повномасштабної війни сильно погіршились: виросла вартість оренди житла та вартість життя, знизився дохід людей. Відчутним виявилось і падіння доступності найбільш необхідних базових благ та послуг у громадах, за деякі з яких напряму відповідальна місцева влада.

Крім того, на думку респондентів, ефективність економічних рішень

місцевої влади після вторгнення знизилася (рис. 2.5).

Ось відповіді на питання "Наскільки ефективно, на Вашу думку, місцева влада створювала умови для економічного розвитку та управляла місцевим бюджетом до повномасштабного вторгнення та зараз?" Отже, протести проти неефективного розподілу коштів справді можуть бути обґрунтованими.

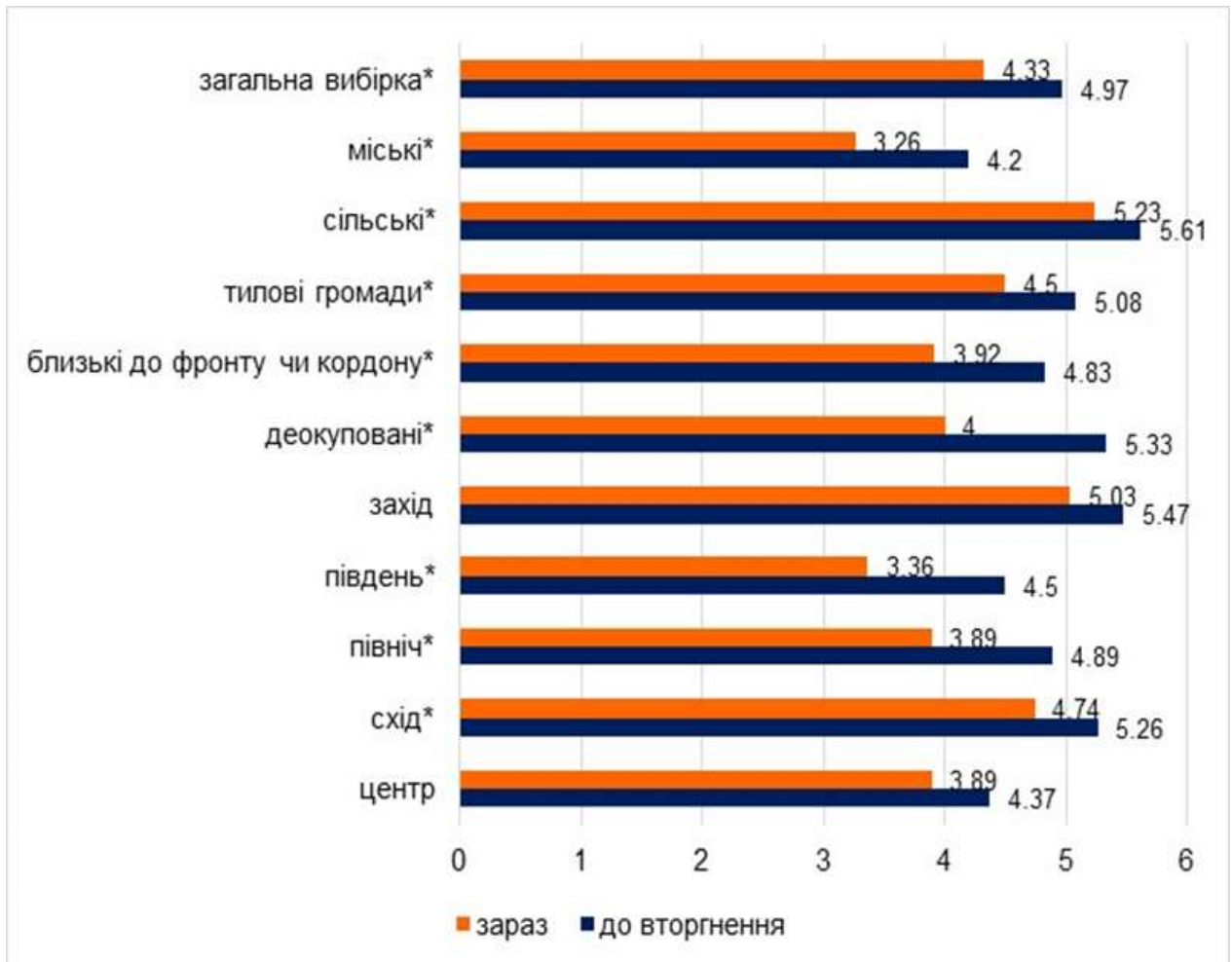

Рисунок 2.5- Оцінка економічної ефективності ОМС

Зниження оцінки економічної ефективності відбулося для всіх громад, але найбільше – для деокупованих та прифронтових.

Респонденти з сільських громад оцінюють економічну ефективність місцевої влади вище, а її зниження після вторгнення вважають нижчим, ніж респонденти з міських громад. Це може бути пов'язано із вищою вимогливістю активістів до влади великих міст через більшу спроможність і розміри їхніх бюджетів та більшу готовність до публічних

акції серед міських жителів. На користь цієї думки свідчить те, що у відкритих запитаннях та глибинних інтерв'ю активісти найчастіше наводили як приклад неефективності місцевої влади недостатню допомогу ЗСУ або відсутність такої допомоги.

Водночас лідерами з допомоги армії дронами є громади обласних центрів, таких як Дніпро (68 млн грн), Луцьк (14 млн грн), Лисичанськ (13 млн грн), Івано-Франківськ (9 млн грн).

Втім, місцеві бюджети доволі сильно обмежені у своїх можливостях допомагати армії, про що ми писали раніше.

В цілому дослідження показали⁵², що на довіру до місцевої влади може впливати децентралізація — у громадах, які раніше приєдналися до реформи, довіра до місцевої влади вища. Втім, інші дослідження припускають, що довіру до місцевої та центральної влади не можна прямо порівнювати, оскільки, формуючи своє сприйняття довіри, респонденти можуть оперувати різними критеріями.

Цими критеріями є «підзвітність і прозорість місцевої влади», «можливості участі в ухваленні рішень місцевою владою» та «задоволеність економічною ситуацією та економічна ефективність влади», та отримання оцінки місцевих активістів за цими критеріями до та після повномасштабного вторгнення.

Сприйняття економічної ефективності рішень влади знизилося, тоді як показники прозорості та залученості вирости. Загалом це зберегло показник довіри до місцевої влади на рівні приблизно 2021 року.

Важливо розуміти, що формує довіру до місцевої влади, та вимірювати її. Адже довіра до місцевих інституцій — це одна з ключових складових стійкості громади. У багатьох країнах світу використовується такий інструмент як індекс сприйняття стійкості громади (Index of Perceived Community Resilience – IPCR), в якому довіра до місцевої влади та загальна

⁵² Аналітика електронного видання VOX Ukraine щодо довіри до місцевої влади, проведена Центром Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science 2023, URL:<https://voxukraine.org/vidkrytist-chy-dopomoga-armiyi-shho-vplyvaye-na-doviru-do-mistsevoyi-vlady>

довіра між мешканцями є ключовими складовими.

Отже, довіра має вирішальне значення для легітимності влади та задоволеності населення діями інституцій, вона сприяє дотриманню правил та посилює демократичний процес і громадянську активність. Висока довіра до влади дає змогу швидко проводити кризові політики та підвищує ефективність цих політик. В реаліях повномасштабної війни з різними типами шоків значне погіршення «підзвітності й прозорості місцевої влади» та «можливості участі в ухваленні рішень» може призвести до значного падіння довіри. Тому важливо відстежувати ці показники та відповідно коригувати комунікацію та співпрацю місцевої влади з громадянами та організаціями.

Соціологічні дослідження різних організацій допомагають з'ясувати в якому напрямку рухатися далі громадянському суспільству, розуміти механізми впливу на прийняття владних рішень. Вдосконалення функціонування державних органів управління потребує постійної уваги до всіх сторін їхнього життя і особливо до тої з них, що стосується роботи з населенням. Тут необхідно більше уваги приділяти умінню службовців спілкуватися з відвідувачами, знанням соціології, соціальної психології, психології, етики. З іншого боку зниження ефективності роботи державних органів залежить від плинності кадрів та недостатньо високого престижу професії публічного управлінця, причини яких потребують окремого вивчення.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

3.1 Причини зниження рівня довіри до діяльності управлінців, наділених владними повноваженнями

Нині в Україні більшість суспільної уваги прикута до проблем, пов'язаних з повномасштабним вторгненням російського агресора, то ж багато досліджень фахівців щодо діяльності органів влади пов'язані саме з проблемами втрат війни.

Окрім військової проблематики і функціонування органів влади у період воєнного стану можна сказати, що суспільство також хвилюють проблеми боротьби з корупцією, економічних реформ, споживчого кошика, зросли настроїв українців щодо того, як впливають ті чи інші політики на події в країні, як працюють органи влади та опозиція, підконтрольні їм ЗМІ.

Закономірні тенденції показали й соціологічні заміри щодо підтримки політичних сил у разі проведення виборів: рівень підтримки системно втрачали і партії влади, і опозиції, хоча подекуди визначити грані в цьому критерії досить важко. Традиційно більшою підтримкою користуються нові політичні проекти із найбільш впізнаваними «медійними» лідерами. Так само рівень підтримки громадян у багатьох випадках залежить від риторики, яку обрав той чи інший кандидат чи політична сила. В останні роки особливо модною стає соціально-економічна тематика – більшість українців на власному гіркому досвіді відчули зростання цін, тарифів, знецінення національної валюти та інші негативні тенденції. Тож спекулювати на таких настроях і здобувати додаткові електоральні бали намагалися всі політичні гравці.

Українська суспільно-політична і державницька традиція сповнена несподіванок і, як показує досвід останніх років, чекати доленосних подій можна з звідусіль. Втім, спробуємо виділити кілька основних проблемно-

конфліктних ліній, які стають головними джерелами недовіри до правлячих органів влади:

Вплив російського повномасштабного військового вторгнення

В цілому, військова агресія росії підвищує складність ситуації, що вимагає від влади ефективної трансформації та реагування на кризові виклики, що, в свою чергу, вже надає можливості для зміцнення або, навпаки, для ослаблення довіри серед населення.

Внаслідок агресії багато українців відчувають підвищений патріотизм, що може сприяти збільшенню підтримки влади та інститутів, які захищають країну. Проте, постійна загроза і фактичні бойові дії викликають емоційний стрес і тривогу серед населення, що може призводити до критичнішого ставлення до дій влади, особливо в питаннях безпеки і благополуччя.

В умовах військової кризи населення стає більш вимогливим до відкритості дій органів влади, що, в свою чергу, може підвищити довіру, якщо влада ефективно реагує на ситуацію і доводить свою відповідальність. Якщо органи влади не виправдовують очікувань громадян щодо захисту національних інтересів, це може призводити до зниження довіри та зростання протестних настроїв.

Позитивне ставлення міжнародної спільноти до України і її влади може зміцнити довіру серед громадян, особливо коли йдеться про військову чи економічну допомогу.

Економічні наслідки війни, такі як безробіття і інфляція, також впливають на ставлення до влади. Невирішені соціальні проблеми можуть викликати розчарування і недовіру.

Розглянемо конкретні приклади, як військова агресія Росії вплинула на довіру до органів влади в Україні:

Успіхи та невдачі на фронті: Наприклад, успішні військові операції Збройних Сил України, такі як контрнаступ у східних областях, підвищили довіру до влади та військового керівництва. Натомість невдалі операції або затягування бойових дій можуть спричинити розчарування та критичні

настрої серед населення.

Комунікація та інформаційна політика: Як влада комунікує з населенням у ці складні часи, також має велике значення. Прозорі звіти про стан війни, економічну політику та плани на майбутнє можуть зміцнити довіру, тоді як бракує інформації або суперечливі заяви можуть викликати підозри у населення.

Зусилля щодо гуманітарних ініціатив: Дії влади в напрямку підтримки постраждалих від конфлікту, створення умов для внутрішньо переміщених осіб, забезпечення гуманітарної допомоги, можуть підвищити довіру до органів влади серед населення, насамперед тих, хто постраждав від війни.

Вимоги до реформ: Війна підкреслила необхідність реформ у різних сферах, таких як оборонна політика, правоохоронні органи, економіка та соціальна сфера. Якщо влада адекватно реагує на ці вимоги та проводить необхідні реформи, це може зміцнити довіру.

Реакція на корупцію: У часи війни очікується, що органи влади будуть максимально прозорими у витрачанні ресурсів та фінансів, які отримуються для підтримки країни. Корупційні скандали можуть гостро вплинути на довіру до влади.

Внутрішньопартійні конфлікти і криза коаліції

За останні роки в Україні зафіксований справжній «бум» появи нових партій. Процес появи нових партій має три основні передумови. По-перше, це бажання колишніх впливових політичних сил відновити свої рейтинги, створивши нікому невідому партію для нового походу до великої політики. По-друге, необхідність об'єднання та ребрендингу для наявних політичних проектів. По-третє, політичний розкол у наявному партійному проекті, який, як правило, супроводжується появою нових партій на уламках старої.

Сприятиме подальшому «партійному буму» все ще високий запит українців на нові політичні проекти. З іншого боку, політики, які втратили популярність за останні роки, намагатимуться реанімувати свої рейтинги саме шляхом створення лідерських партійних структур. Для цього потрібне

системне фінансування та наявність бодай якоїсь організаційної структури.

Ще один тренд – «розкол» великих блоків та партій, більшість з яких зараз представлені у парламенті. Історія з позбавленням мандатів народних депутатів, міжфракційне об'єднання, скандали, безумовно, матимуть свої продовження та наслідки.

Поступово загострюється й ситуація з пошуком необхідної кількості голосів для ухвалення рішень у парламенті. Хоча формально нинішня коаліція й нараховує достатню кількість голосів, збирати їх докупити все частіше доводиться в «ручному режимі».

Вочевидь, саме від стабільної діяльності коаліційної більшості буде залежати й стабільність роботи уряду. Рейтингові позиції останньої хоча й показують тенденції до зниження, однак досі залишаються сильними на загальному нестабільному тлі решти українських політиків.

Олігархічні війни

Передусім ідеться про продовження непростих взаємовідносин між пропрезидентською командою та командою бізнесменів. Поступове нарощення політичної ваги різних партій та можливі впливи олігархів на позицію депутатських груп в парламенті, серйозні медійні можливості – лише додають впевненості у виникненні подальших прихованих та відкритих конфліктів.

Експропріація майна та корупційних схем олігархів почалася ще давно році і продовжується сьогодні. На жаль, метою цього процесу є не повернення активів державі чи наповнення бюджету, але перерозподіл власності та консолідація ресурсу у декілька крупних фінансово-політичних груп. Вирішальну роль в цих процесах відіграють правоохоронні органи, які виступають і інструментом, і бенефіціаром переділу. Пропонована спецконфіскація має на меті створення полегшеного позасудового способу експропріації активів на користь близьких до влади груп.

Крім того, найбільш вірогідними наступними джерелами протистоянь влади з олігархами є приватизаційні процеси державних підприємств.

Загалом, зберігається прогноз на конфлікт із бізнес-імперією відомих мільярдерів. Як показує досвід - такі події можуть сприяти появі різного роду компрометуючих матеріалів, які супроводжуватимуться гучними скандалами, камінг-аутами, а можливо й більш серйозними загрозами.

Проте, ідея боротьби з олігархами є популярною у населення, і може додати певного рейтингу політичним керівникам і очільникам правоохоронних органів. Тиск на олігархів буде успішним до того моменту, коли вони об'єднаються проти влади і нададуть фінансову і медійну підтримку процесу заміни влади.

Правоохоронний і судовий колапс

Суцільні несподіванки для політичних процесів зберігатиме в собі уся правоохоронна система в Україні. А точніше конкуренція між її окремими структурами. Генпрокуратура та НАБУ продовжать позиційне протистояння в той час, поки корупціонерів щосили намагатимуться зловити в СБУ. Ще один фактор – напруга в суспільстві щодо недоліків у реформі Національної поліції: якість роботи з розкриття злочинів не демонструє вражаючої позитивної динаміки, рівень злочинності зростає. Не сприяє цьому й розслідування ГПУ та НАБУ особливо резонансних справ.

Джерелом справжніх політичних несподіванок та форпостом усіх можливих корупційних явищ в українській політиці залишається недореформована судова гілка влади. Як показує реальність, в українських судах можливо все. І саме невирішене питання з реформуванням вітчизняних судів та особливо з оновленням їх складу буде гальмувати будь-які позитивні починання в усіх сферах.

Прихований «джокер» у політичних конфліктах – е-декларування. Це справді потужний інструмент перш за все суспільного тиску на будь-якого народного депутата, чиновника чи суддю. Проект має на меті спростити подання публічними службовцями їх декларацій майнового стану, доступ до них та їх перевірку. Для цього система електронного декларування передбачає виконання таких задач: спрощення введення даних суб'єктом

декларування;

- забезпечення захищеного протоколу автентифікації для входу в систему електронного декларування;
- запобігання помилкам з боку суб'єкта декларування під час введення даних;
- забезпечення захищеного зберігання введених даних;
- надання відкритого онлайн-доступу та засобів пошуку по відкритих даних, що містяться в деклараціях, і можливості їх звантаження;
- API для розробників для забезпечення захищеного доступу до відкритих даних із декларацій майнового стану та їх звантаження в різних форматах;
- оптимізація процедур обробки декларацій майнового стану персоналом НАЗК і створення ефективного бізнес-процесу перевірки декларацій.

Економічна стагнація

З початком війни відбувається падіння показників економічної активності у видах діяльності, що представляють реальний сектор: промислове виробництво, транспортні послуги, сільське господарство, освіта, культура тощо.

На цьому фоні – падіння темпів інфляції нижче цільового діапазону НБУ, а цін виробників – свідчить про ознаки повноцінної стагнації у секторі виробництва товарів та послуг та про помітне звуження обсягів його діяльності.

Очевидно, що непрацююча атрофована банківська система, нездорові державні фінанси та пригнічений внутрішній попит не дозволять національній економіці стати самодостатньою та вийти на висхідну траєкторію розвитку. Формування довіри до держави і захист дрібних інвесторів – нагальне завдання для влади.

Сьогодні тіньова економіка є актуальною проблемою для України. Її причинами є збільшення розриву між багатими та бідними та втрата довіри народу до влади.

Найчастіше до переходу в тіньову економіку людей спонукає низький рівень доходів, тому вони вдаються до приховування своїх доходів та пошуку нелегальних видів діяльності. Також до цього можуть спонукати соціальна несправедливість та нерівномірність доходів. До економічних причин можна віднести стан сучасної економіки країни. Закономірною є тенденція збільшення тонізації економіки під час кризових явищ і війни. Основною причиною є недосконалість податкової системи країни. Чим вища податкова ставка і нижчий розмір санкцій, тим вища економічна мотивація від ухилення.

Політична нестабільність провокує приховування доходів. Окрім того, бюрократія та «паперова тяганина» теж провокують на давання хабара чи на перехід до тіньової діяльності. Корупція є дуже поширеним явищем у всіх владних сферах, правоохоронні органи та суди не є винятком. Корупція перетворилася на величезну рушійну силу тіньової економіки, в яку залучені державні службовці.

У країнах із розвиненою демократією суспільство засуджує незаконну діяльність, а в нашій країні це виглядає цілком нормальним явищем. Це свідчить про те, що проблема має загальнодержавний характер.

Методи боротьби з тіньовою економікою в Україні поки що залишаються безсистемними та не комплексними. Усі методи в основному зводяться до каральних санкцій за порушення умов заборони. Використання санкцій без системи зворотного захисту фізичних та юридичних осіб від влади розкручує небезпечний маховик створення та підтримки розвитку тіньової економіки.

Без сумніву, податки повинні платити всі, проте, в умовах деіндустріалізації та складних бюрократичних процедур економічна самоорганізація населення – це логічний вихід для мільйонів активних громадян. І вони не погодяться на звуження своїх можливостей, поки не побачать боротьби з системною корупцією. Посилення тиску приведе лише до тігізації відповідної діяльності та росту економічної еміграції.

Боротьба з корупцією

Згідно опитувань - боротьба з корупцією є однією із нагальних проблем суспільства і другою за значущістю суспільною проблемою.

Антикорупційна Ініціатива Європейського Союзу в Україні – одна з головних програм міжнародної технічної допомоги, яка з початку своєї роботи надає експертну та консультаційну допомогу Національному агентству з питань запобігання корупції з метою забезпечення його повноцінного функціонування.

Можна визначити такі причини корупції в системі органів державної влади:

- зрощування державного апарату з підприємницькими і комерційними структурами, формування їхніх ділових відносин поза межами правового поля;
- ставлення громадськості до існування корупції та сприяння її розвитку;
- складність урядової структури бюрократичних процедур;
- лобіювання прийняття та зміни нормативно-правових актів;
- відсутність належного механізму здійснення ротації кадрів;
- невеликий рівень оплати праці та надання соціальних послуг.

Варто додати, що там, де ігноруються принципи верховенства права, законності, справедливості, гуманізму, де забувають про соціальний закон співвідношення інтересів та потреб, як правило, виникають причини та умови, які безпосередньо не тільки сприяють, а навіть підштовхують до корупційної ймовірності й стають основою виникнення соціогенних ризиків.

Боротьба з корупцією має вирішальне значення для формування довіри до органів влади. Ось кілька основних способів, як ці два аспекти пов'язані:

Підвищення прозорості: Ефективні заходи проти корупції зазвичай передбачають запровадження прозорих процедур в управлінні. Коли громадяни бачать, що рішення ухвалюються відкрито і з зрозумілими підставами, це підвищує їхню довіру до влади.

Ефективність державних інститутів: Боротьба з корупцією може

призвести до більш ефективного використання державних ресурсів. Коли люди бачать, що бюджетні кошти використовуються на користь суспільства, а не для особистої вигоди, це зміцнює їхню довіру до уряду.

Соціальна справедливість: Коли органи влади активно борються з корупцією, це підвищує відчуття справедливості в суспільстві. Люди вірять, що всі мають рівні можливості і що їхні проблеми та потреби враховуються.

Залучення міжнародної підтримки: Країни, які активно борються з корупцією, часто отримують більшу підтримку з боку міжнародних організацій та іноземних партнерів. Це може впливати на економічний розвиток і соціальне благополуччя, що в свою чергу підвищує довіру до влади.

Зменшення апатії та недовіри: Боротьба з корупцією може зменшити апатію серед населення. Коли люди бачать зусилля влади у цій сфері, це може надихати їх брати участь у громадській діяльності та підтримувати демократичні процеси.

Критичний вплив корупційних скандалів: З іншого боку, корупційні скандали можуть суттєво підірвати довіру до органів влади. Якщо громадяни вважають, що корупція не контролюється, це може призвести до протестів, соціального невдоволення і загального зниження довіри.

Отже, виокремимо вагомі причини, які зумовлюють низькі показники легітимності влади та зниження довіри до неї:

- *невміння влади налагодити діяльність у складні воєнні часи;*
- *зниження рівня керованості суспільними процесами;*
- *скептицизм та незадоволення населення діяльністю як державних органів влади, так і політичних партій;*
- *поширення у суспільстві атмосфери розчарувань, зумовленої невиправданістю сподівань, які мали місце під час президентських та парламентських виборів;*
- *відсутність дієвих механізмів політичної відповідальності політичних сил, що формують політику держави;*

- наявність у політичній системі в її нинішньому вигляді можливостей для ревізії та викривлення волевиявлення громадян;
- постійні конфлікти між представниками політичної еліти;
- низька інституціональна спроможність громадян впливати на політичний процес. Попри відносно високий рівень підтримки населенням неpolітичних інститутів (громадських організацій, профспілок тощо), громадяни, здебільшого, не бачать перспективи власного членства в їх складі, оскільки не вірять у їх спроможність виступати посередниками у процесі впливу на владу;
- політична корупція на всіх рівнях влади та зростання ознак непрозорості і закритості від громадськості процесу прийняття управлінських рішень;
- неузгодженість політичних позицій інститутів влади в умовах конституційної реформи;
- низька ефективність соціально-економічної політики уряду на тлі загострення політичних конфліктів;
- падіння показників довіри до провідних політичних діячів демократичного спрямування, що вказує на відсутність у нинішньому складі політичної еліти лідера, з яким нація ідентифікує власні надії на покращення суспільного добробуту.

Рівень довіри українців до державних та політичних інститутів впав. Наслідками розчарування стають безсилля органів влади в умовах війни, зниження економічних показників, відтік населення і радикалізація суспільства, що зростає. Випадок безпрецедентний і для Європи: навіть в охоплених кризою країнах Європейського Союзу населення може не довіряти окремим гілкам влади, але ніколи – державі у всіх його проявах. «Криза віри» призводить до радикалізації українського суспільства і різкого зростання міграційних процесів, а також позначається на економіці. Вся верхівка влади, за даними основних соціологічних досліджень, перебуває на піку народних антипатій.

Підсумовуючи зазначимо, що чинниками, які впливають на зниження

рівня довіри, як складової легітимації української влади, також є: бюрократизація влади та її закритість в прийнятті політичних рішень; низька ефективність політичної еліти, яка в основному складається з керівників промислових груп та олігархів; незадоволеність у забезпеченні інтересів та потреб різних соціальних груп; невирішеність міжнаціональних та міжкультурних конфліктів; відсутність двостороннього дискурсу між владою та громадськістю; низька інституціональна спроможність громадян впливати на політичний процес; розчарування в основних принципах демократії через неефективність їхнього впровадження на просторах сучасної України тощо.

3.2 Діалог, відкритість і соціальна спрямованість управлінців як умова підвищення рівня громадянської довіри до органів влади

Довіра до органів державної влади є важливою характеристикою суспільних відносин, ключовим соціокультурним явищем, яке значною мірою визначає ефективність державної політики з формування громадянського суспільства, розвитку демократії та соціально-економічного розвитку країни в цілому. Завдання відновлення довіри до влади набуває особливого значення в сучасних умовах тривалої війни і соціально-політичної кризи та спонукає до розвитку соціального діалогу в органах державної влади⁵³.

Як переконливо свідчить досвід урядування в країнах розвиненої демократії, без соціального діалогу неможливо досягти прийняття ефективних рішень, удосконалення якості державних послуг і підвищення довіри до органів державної влади⁵⁴. Важлива роль розвитку соціального діалогу як дієвого інструмента підвищення довіри громадян до органів державної влади зумовлює, на нашу думку, необхідність запровадження комплексу таких невідкладних заходів:

⁵³ Соціологічний моніторинг «Українське суспільство» після 16 місяців війни» URL: [https:// i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/sm-_ukrainske-suspilstvo_-2023-rezultati-monitoringu-is-nanu.pdf](https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/sm-_ukrainske-suspilstvo_-2023-rezultati-monitoringu-is-nanu.pdf).

⁵⁴ Петроє О. Соціальний діалог як інструмент підвищення довіри громадян до органів державної влади / О. Петроє // Вісник НАДУ «Соціальна і гуманітарна політика». 2013. С. 233-239.

- створення ресурсного центру інформаційних, статистичних, аналітичних, наукових матеріалів з питань соціального діалогу органів державної влади;
- вироблення правила представництва соціальних партнерів органів державної влади;
- створення національного об'єднання роботодавців органів державної влади;
- створення галузевого консультативно-дорадчого комітету (соціально-економічну раду) для забезпечення соціального діалогу органів державної влади;
- організація системи навчання представників працівників і роботодавців органів державної влади з питань ведення соціального діалогу;
- здійснення вивчення і забезпечення впровадження в систему державного управління кращого вітчизняного й міжнародного досвіду ведення соціального діалогу;
- залучення до соціального діалогу експертних (науково-дослідних) та громадських організацій (які не входять до складу органів соціального діалогу);
- вироблення інструментарію оцінювання стану виконання спільних рішень;
- розробка механізму контролю і відповідальності за виконання взятих сторонами соціального діалогу в органах державної влади зобов'язань тощо.

Для забезпечення в майбутньому кращого діалогу органів державної влади з суспільством необхідними є подальші зусилля з удосконалення інструментів, основних процедур та врахування результатів публічних консультацій у процесі прийняття рішень. Консультації з громадськістю необхідно проводити з метою⁵⁵:

⁵⁵ Крутій О. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. 236 с.

- залучення громадян до участі в управлінні державними справами;
- забезпечення вільного доступу громадян до інформації про діяльність органів виконавчої влади;
- забезпечення гласності, відкритості та прозорості в діяльності органів влади;
- сприяння системному діалогу органів виконавчої влади і громадськості;
- підвищення якості підготовки та прийняття рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням думки громадськості;
- створення умов для участі громадян у розробленні проектів рішень влади з питань, що є важливими для суспільства.

Можна виокремити такі форми проведення консультацій з громадськістю: конференції, семінари, форуми, громадські слухання, круглі столи, збори, зустрічі з громадськістю, робота громадських приймалень, теле- або радіодебати, дискусії, діалоги, інтерв'ю, підготовка інших матеріалів для оприлюднення в засобах масової інформації, інтернет-конференції, телефонні «гарячі лінії», інтерактивне спілкування в інших формах.

За допомогою інтернет-мережі є потенціал збільшення масштабу, широти та глибини консультацій органів влади з громадянами та іншими зацікавленими особами під час розробки політики. Незважаючи на сподівання, консультації он-лайн під час розробки політики є ще новинкою, і прикладів належної практики тут ще небагато. Мало хто вважає, що найближчому майбутньому нові інструменти замінять традиційні методи. Попередній досвід свідчить, що вони є найефективнішими тоді, коли супроводжуються звичайними інструментами консультацій, як у випадку поєднання дискусійних он-лайнових груп, так із консультаціями віч-на-віч⁵⁶.

⁵⁶ Махначова Н.М. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf

У цілому розвиток соціального діалогу органів державної влади в Україні сприятиме активізації проведення консультацій, спільних ініціатив і переговорів між соціальними партнерами, удосконаленню системи державно-громадських відносин, забезпеченню якості державних послуг, підвищенню довіри громадян до органів державної влади тощо.

Тож підсумовуючи викладене вище, доцільно зазначити, що обов'язковою засадою ефективної співпраці та умовою налагодження ефективної взаємодії між державою (в особі конкретних державних службовців) і суспільством має стати розуміння обома сторонами своєї рівноправності та відповідальності в управлінні суспільними та державними справами, адже і право державних службовців, і право представників громадськості ґрунтується на одному і тому ж конституційному праві кожного громадянина брати участь в управлінні державними справами.

Насамперед, «ефективними» можуть вважатися лише такі «діалог», «взаємодія» чи «співпраця» державних органів з інститутами громадянського суспільства, в результаті яких на основі взаємних поступок (компромісів) досягнуто згоди (консенсусу) з усіх порушених питань, а також спільно вироблено й погоджено проекти конкретних владних чи управлінських рішень, прийняття котрих спроможне розв'язати (врегулювати) наявну проблему. Саме тому кожен із учасників такого діалогу повинен не лише глибоко розбиратися в суті проблеми, а й поважати й чути думки, пропозиції та зауваження інших учасників, намагатися віднайти спільні риси різних позицій та виробити прийнятне для всіх рішення щодо шляху розв'язання наявної проблеми.

Консультації з громадськістю сьогодні все більше визнаються як цінний засіб вдосконалення якості державної політики при зміцненні її легітимності, що є необхідною передумовою підвищення довіри до органів державної влади, і, як наслідок, зменшення соціогенних ризиків в суспільстві. Консультації з громадськістю – це процес комунікації між органами державної влади та місцевого самоврядування і громадянами та їх

об'єднаннями. Метою проведення консультацій з громадськістю є прийняття рішень, у яких буде враховано права, інтереси та знання всіх зацікавлених сторін. Консультації з громадськістю надають можливість громадянам впливати на зміст рішень, що ухвалюються органами влади⁵⁷.

Отож, встановлення зворотного зв'язку з громадськістю, публічного діалогу, партнерських стосунків органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, підвищення ефективності механізму залучення громадськості до розроблення та реалізації державної політики – питання першочергової ваги, від яких залежатимуть усі подальші дії влади.

Налагодження соціального діалогу неможливе без застосування в державному управлінні публічності, прозорості та відкритості. Доступ до інформації є передумовою публічного контролю і головним елементом розвитку громадянського суспільства.

Розвиток прозорості та відкритості є закономірним проявом поширення процесів демократизації у світі. Відкритість влади функціонально має служити народові, його духовному і матеріальному збагаченню і що ця відкритість повинна мати двобічний характер: інформація мусить іти від влади до народу і від народу до влади.

Кожен громадянин демократичної держави має право на отримання повної, достовірної та всебічної інформації про функціонування влади, ним обраної, про її плани та можливі напрями дій. Через це відкритість влади багато у чому визначає стан відносин між державною владою та суспільством у цілому, формування ефективного механізму взаємодії між ними та впливу громадськості на процес прийняття рішень, тобто участь громадян та їхніх об'єднань у розробці та реалізації державної політики як у центрі, так і на місцях⁵⁸.

Таким чином, вирішення проблеми відкритості, гласності або публічності державної влади є одним із ключових напрямів у процесі

⁵⁷ Усаченко Л. М. Співпраця органів державної влади з інститутами громадянського суспільства / Л. М. Усаченко URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07ylmigs.htm>.

⁵⁸ Корнєєва Т. Відкритість української влади як системний функціональний феномен у сфері управління. URL: <http://www.isu.org.ua>

подальшого утвердження в Україні демократичних принципів діяльності держави, укорінення цивілізованих норм політичної культури, умовою формування довіри суспільства до органів влади.

Не можна обминути увагою такий важливий аспект як внутрішньосистемна відкритість державної влади в Україні, тобто відкритість структур влади одна для одної, та, навіть, для себе. Безперечно, що високий рівень її забезпечення підвищує ефективність діяльності держави. Забезпечується керованість і контрольованість діяльності окремих органів влади. Одним із шляхів підвищення рівня внутрішньовладної відкритості є створення єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування⁵⁹.

Не слід забувати і про такий прямий наслідок підвищення рівня відкритості влади як посилення довіри з боку суспільства, що знов-таки автоматично підвищує дієвість влади щодо виконання нею її функцій. Можна стверджувати, що за умов демократичного правління відкритість є однією з запорук легітимності уряду, а отже і його ефективності.

Можна стверджувати, що рівень відкритості є провідним критерієм демократичності державної влади. Прозорість та інформаційна відкритість владних структур - це одна із необхідних передумов сталого демократичного розвитку суспільства й держави, головна запорука здійснення ефективної політики, спроможної уможливити реальний громадянський контроль і зміцнити довіру громадян до влади⁶⁰.

Відкритість слід розглядати більш як засіб, ніж мету. Якщо говорити про відкритість як певний засіб, то необхідно з'ясувати для чого. Перше питання – ефективність управління. Тобто відкритість дійсно забезпечує той оптимальний зворотній зв'язок, який дозволяє ефективно управляти. Але, при цьому існує цілий ряд «але», пов'язаний з тим, що ця відкритість

59 Дуцик Д. ЗМІ як комунікативний засіб між громадянським суспільством та державою // Нова політика. 2001. № 2. С.11-15.

60 Кальниш Ю., Мінаєва В. Зв'язки з громадськістю в державному управлінні: перспективи для України // Вісник УАДУ. 2005. №1. С. 339-346.

повинна бути певним чином фільтрована. Друге питання – необхідність відкритості – це питання довіри до влади. Влада повинна бути сама зацікавлена в такій відкритості. Без відкритості немає довіри до тих заходів, які проводить влада. І третє – необхідно дійсно усвідомлювати, що баланс між відкритістю і захистом повинен адекватно відповідати особливостям нашого соціокультурного розвитку, особливості управлінської культури, особливості культури влади.

1. Відкритість державної влади визначається трьома основними чинниками. По-перше, це якість чинного нормативно-правового забезпечення, згідно якого функціонує державний апарат.
2. По-друге, це існування дієвих і конкретних механізмів і процедур реалізації прав доступу громадян до інформації про діяльність державної влади.
3. По-третє, існуючим у суспільстві, і зокрема в державному апараті, рівнем політичної культури.

Сьогодні в Україні вже сформовано доволі розгалужену законодавчу базу щодо забезпечення відкритості. І питання, насамперед, полягає в укоріненні цих нормативно-правових норм у масову свідомість як громадян, як членів суспільства, так і посадових осіб.

Відомо, що незадоволене суспільство, що не отримує бажаного, часто стає розлюченим, впадає у відчай, що дуже часто призводить до невтішних наслідків. Тому, для того щоб уникнути негативних наслідків, державній владі потрібно завоювати довіру населення, створити такі умови існування, які могли б, принаймі частково, задовільнити потреби громадян.

Кожна людина визначає важливі для себе потреби й інтереси. Частину з них вона може забезпечити самотійно, решта потребує співпраці й узгодженості з іншими членами суспільства. Певні може забезпечити лише держава (власне, для цього й була створена така політична організація). Цей рівень забезпечення потреб та інтересів людей є найскладнішим, оскільки необхідно спочатку визначити їх відносно окремих осіб, потім –

загальносуспільні й лише тоді – державні. Крім того, важливо оптимально узгодити ці три види і правильно визначити пріоритети.

У магістерській роботі нами раніше висвітлено найважливіші причини та проблеми, які повинні вирішити органи влади в Україні, основними серед яких є боротьба з російським агресором і наслідками війни і особливо в людському плані, політичні конфлікти, низький рівень економіки і рівень виробництва, низький контроль держави за ростом цін, перерозподіл впливу ієрархічних груп, безробіття, корупція у державних органах, некомпетентність уряду, правоохоронний колапс, неефективні соціальні допомоги, злочинність, соціальний захист бідних, затримки виплат тощо.

При розгляді більшості зазначених суспільних проблем і можна зробити такий підсумок: забезпечення потреб та інтересів людини в Україні залежить від певних умов. Ними можна вважати:

1. Політичну волю влади співставляти з громадянським суспільством.
2. Бажання представників влади вивчати на державному, регіональному та місцевому рівнях потреби та інтереси людей на певній території, за розвиток якої вони несуть відповідальність.
3. Чітке визначення у нормативно-правових актах обов'язків суб'єктів, які безпосередньо займаються управлінням суспільними справами, відповідають за якість послуг, наданих державою, забезпечують інформування громадськості щодо важливих змін.
4. Забезпечення виконання законодавства щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Зворотній зв'язок є важливою умовою для визначення реальної ситуації щодо якості послуг, які надає держава.
5. Узгодження концепції забезпечення справедливості в суспільстві, в основі якої має бути модель створення умов для реалізації потреб та інтересів людей, а не розподілу благ у вигляді дотацій і пільг.
6. Вивчення об'єктивних потреб та інтересів українців. Для цього необхідно провести загальнодержавні соціологічні дослідження. Наприклад, у сьогоdnішніх умовах це можна зробити під час перепису населення (для

економії бюджетних коштів). Створити відповідну аналітичну групу фахівців із різних галузей, які визначають потреби та інтереси сучасних жителів України, окремо областей та районів України.

Нині дуже важливою є підготовка професійних управлінців, які повинні бути відповідальними особами, котрі справді цікавляться потребами та інтересами людей, відчують моральний і юридичний обов'язок сприяти їхньому добробуту; мають відповідні знання, особливо з політології, права, економіки, бо без розуміння процесів, закономірностей, які відбуваються в соціумі, не можна керувати суспільними справами; готові вести моніторинг результатів своїх рішень, проектів, програм, які діють на відповідній території, і що найважливіше – швидко реагувати й коригувати їх; вміти розставляти пріоритети щодо потреб та інтересів окремої особи, громади і держави в цілому.

Велике значення для ефективної управлінської діяльності відіграє вміння управляти власною поведінкою, формувати і розвивати необхідні ділові та особистісні якості. Практика свідчить, що окремі особистісні риси в процесі навчання, виховання й самовиховання можна сформувати, причому, значну роль відіграє бажання майбутнього працівника самовдосконалюватись. Постійні зміни, що відбуваються в інформаційному середовищі, роблять практично неможливою підготовку фахівця до професійної діяльності на весь період трудового життя, тому пошук нових нестандартних способів підвищення кваліфікації є необхідною складовою в процесі формування компетентного фахівця у галузі управління.

На сучасному етапі роль української держави в розвитку громадянського суспільства зростає. Самі інститути громадянського суспільства потребують сильної державної влади, яка б створила правові, політичні, організаційні умови для їх існування, виступила гарантом їх функціонування. Саме інститутам громадянського суспільства належить зосередити зусилля на вирішенні головного питання: як при реформуванні суспільства і влади уникнути хаосу і захистити автономію і свободу людської особистості, не

забуваючи при цьому про соціальну справедливість.

Поступове налагодження такої ефективної взаємодії між державними органами та українським суспільством стане передумовою досягнення громадянської злагоди, зміцнення демократичної держави.

ВИСНОВКИ

Проведене магістерське дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Довіра як соціальне явище є важливою сполучною ланкою, що регулює взаємини між особистістю та суспільством. Вона інтегрує індивідуальний досвід людської взаємодії, допомагає орієнтуватися в системі відносин і сприяє особистісному розвитку особистості. Довіра також зберігає соціально-психологічний простір людини, і якщо людина має довіру до інших і вірить у можливість досягнення значних цілей завдяки спільним зусиллям, це свідчить про позитивне світосприйняття. Такі особи здатні ефективно співпрацювати з оточуючими та досягати високих рівнів самореалізації в суспільстві.

Довіра в житті людини виконує фундаментальні функції, вона виступає умовою цілісної взаємодії людини зі світом, здійснює функцію зв'язку людини зі світом в єдину систему, сприяє злиттю минулого, сьогодення і майбутнього в цілісний акт життєдіяльності, створює ефект цілісності буття людини, сприяє виникненню ефекту цілісності особи, встановлює міру відповідності поведінки людини, прийнятого рішення, мети, поставленого завдання як світу, так і самому собі.

Таким чином, довіра – це важливий механізм політичної участі, демократичного розвитку, який забезпечує можливість сталих відносин у політичній, економічній, правовій, соціальній та інших сферах.

2. Призначення органів публічного управління пристосоване до служіння народу і ця умова є шляхом до формування престижу органів влади в очах громадськості. Довіра створює ідеальний духовний простір для політики влади, наповнюючи його етичними оцінками, формує соціально-психологічний простір настроїв і громадянських позицій щодо політики та влади і є ключовим компонентом легітимації.

Політика й влада мають сприяти віри в їх потенціал і ресурси, а також у

можливість задовольнити очікування громадян. Вони повинні формувати позитивний імідж державної служби і забезпечувати впевненість у тому, що влада не перевищуватиме своїх повноважень, підтримуючи ресурс довіри.

У рамках державно-управлінських відносин довіра розглядається як довіра населення до керівників, органів і посадових осіб державної влади. Довіра населення до органів влади – це ставлення людей до них, засноване на впевненості в надійності, компетентності, сумлінності даних органів та посадовців, в їхній здатності ефективно виконувати функції із забезпечення нормальних умов життя й соціальної захищеності громадян.

Довіра суттєво впливає на ефективність політики, адже вона визначає характер і повноту реакцій на імпульси влади, кількість підтримуючих владу людей, груп та організацій, а також форму та обсяги політичного простору цієї влади. Вона також впливає на перевагу однієї влади над іншою, ступінь змін у політичних відносинах і кількість альтернатив, доступних для тих, хто підкоряється владі.

Зв'язки з громадськістю як фактор прояву взаємної довіри є невід'ємною частиною ефективного управління будь-якою організованою діяльністю, тим більше такою, як публічне управління. Однак вони вимагають певної підготовки, практичного досвіду, здорового глузду й уміння усе це застосувати. Зв'язки з громадськістю передбачають налагодження двостороннього спілкування для встановлення загального, спільного комунікативного простору, досягнення взаєморозуміння, яке базується на достовірності, компетентності та повноті інформації.

3. Система взаємин між владними структурами, органами державного управління та громадською думкою є одним із найсуттєвіших показників розвитку суспільства та демократії. Відомо, що чим активніше влада залучає маси до суспільно-політичних процесів, тим демократичнішою та ефективнішою вона стає. Взаємини між владою і громадськістю повинні ґрунтуватись на врахуванні громадської думки на всіх етапах управлінських процесів. Це має бути систематичним і цілеспрямованим, а не випадковим,

адже громадська думка є важливим джерелом соціально-політичної інформації.

Для отримання наукової інформації необхідно постійно моніторити громадську думку. У цьому процесі слід враховувати всю сукупність даних, незважаючи на те, чи є вони позитивними чи негативними, висловленими більшістю або меншістю, а також чи врегульовані вони законодавчо. Результати опитувань громадської думки можна вважати первинною інформацією, важливою для прийняття управлінських рішень. Без систематизації та логічної обробки ці дані залишаються фрагментарними та описовими, відображаючи сприйняття і бачення соціальними групами різних процесів і явищ суспільно-політичного життя. Лише після структурування цих даних і виявлення закономірних зв'язків між фактами та подіями громадська думка може надати органам управління інформацію, що відповідає критеріям наукового знання.

Цінними механізмами та засобами, за допомогою можна вивчати громадську думку, а відповідно - корегувати власну управлінську поведінку в органах публічного управління є: аналіз звернень громадян, що надходять до органів влади, аналіз питань, що надходять до лекторів під час проведення єдиного дня інформування, аналіз матеріалів за результатами систематичних зустрічей керівників міст і районів з населенням, зборів у трудових колективах і за місцем проживання, нарад, громадських слухань, листи до засобів масової інформації, отримання інформації про громадську думку засобом соціологічних досліджень.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення можуть бути застосовані в діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності їхньої роботи. Це стосується, зокрема, розробки програм соціально-економічного розвитку та приділення більшої уваги окремим питанням і вирішенню конкретних локальних проблем.

4. Образ та престиж публічного управління та адміністрування в останні

декілька років в громадській думці постійно зазнавав змін. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну питання довіри до органів влади стали ще більш актуальними. Дослідження довіри громадськості до органів влади є ключовим аспектом не лише для ефективного управління у військовий час, а й для утвердження демократичних цінностей та забезпечення стабільності в Україні на шляху до боротьби з агресором і відновлення країни. Це допоможе зрозуміти настрої населення і вжити необхідних заходів для підтримки довіри в суспільстві.

На основі проведених в останні роки соціально-політичних та маркетингових досліджень Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, ТОВ "Центр соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС", Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), Центром Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE (Institute та London School of Economics and Political Science) можна стверджувати, що за 2023 рік довіра в суспільстві до голів громад знизилася з 63% до 48%, а до місцевих рад – з 58% до 44%. Важливо, що в січні 2024 року довіра вперше опустилася нижче від рівня 2021 року, до повномасштабного вторгнення. Частіше негативно оцінюється ефективність діяльності влади у таких сферах: боротьба з корупцією, економіка, правосуддя, боротьба зі злочинністю, відбудови країни, соціальний захист та пенсійне забезпечення.

Серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, волонтерських організацій, добровольчих загонів, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби, СБУ, МОУ, церкви, громадських організацій. На довіру до влади та її політик сильно впливають задоволеність економічною політикою та загальною економічною ситуацією. Зрозуміло, що загальні економічні умови в країні з початку повномасштабної війни сильно погіршилися: виросла вартість оренди житла та вартість життя, знизився дохід людей. Відчутним виявилось і падіння

доступності найбільш необхідних базових благ та послуг у громадах, за деякі з яких напряму відповідальна місцева влада.

5. Окрім військової проблематики і функціонування органів влади у період воєнного стану можна сказати, що суспільство також хвилюють проблеми боротьби з корупцією, економічних реформ, споживчого кошика, зросли настроїв українців щодо того, як впливають ті чи інші політики на події в країні, як працюють органи влади та опозиція, підконтрольні їм ЗМІ. Закономірні тенденції показали й соціологічні заміри щодо підтримки політичних сил у разі проведення виборів: рівень підтримки системно втрачали і партії влади, і опозиції, хоча подекуди визначити грані в цьому критерії було досить важко. Традиційно більшою підтримкою користуються нові політичні проекти із найбільш впізнаваними «медійними» лідерами. Так само рівень підтримки громадян у багатьох випадках залежить від риторики, яку обрав той чи інший кандидат чи політична сила. В останні роки особливо модною стає соціально-економічна тематика – більшість українців на власному гіркому досвіді відчули зростання цін, тарифів, знецінення національної валюти та інші негативні тенденції. Тож спекулювати на таких настроях і здобувати додаткові електоральні бали намагалися всі політичні та державні гравці.

Рівень довіри українців до державних та політичних інститутів впав. Наслідками розчарування стають безсилля органів влади в умовах війни, зниження економічних показників, відтік населення і радикалізація суспільства, що зростає.

6. Завдання відновлення довіри до влади набуває особливого значення в сучасних умовах тривалої війни і соціально-політичної кризи та спонукає до розвитку соціального діалогу в органах державної влади.

Важлива роль розвитку соціального діалогу як дієвого інструмента підвищення довіри громадян до органів державної влади зумовлює, на нашу думку, необхідність запровадження комплексу таких невідкладних заходів:

- створення ресурсного центру інформаційних, статистичних, аналітичних,

наукових матеріалів з питань соціального діалогу органів державної влади;

- вироблення правила представництва соціальних партнерів органів державної влади;
- створення національного об'єднання роботодавців органів державної влади;
- створення галузевого консультативно-дорадчого комітету (соціально-економічну раду) для забезпечення соціального діалогу органів державної влади;
- організація системи навчання представників працівників і роботодавців органів державної влади з питань ведення соціального діалогу;
- здійснення вивчення і забезпечення впровадження в систему державного управління кращого вітчизняного й міжнародного досвіду ведення соціального діалогу;
- залучення до соціального діалогу експертних (науково-дослідних) та громадських організацій (які не входять до складу органів соціального діалогу);
- вироблення інструментарію оцінювання стану виконання спільних рішень;
- розробка механізму контролю і відповідальності за виконання взятих сторонами соціального діалогу в органах державної влади зобов'язань тощо.

Налагодження соціального діалогу неможливе без застосування в державному управлінні публічності, прозорості та відкритості. Доступ до інформації є передумовою публічного контролю і головним елементом розвитку громадянського суспільства. Кожен громадянин демократичної держави має право на отримання повної, достовірної та всебічної інформації про функціонування влади, ним обраної, про її плани та можливі напрями дій. Прозорість та інформаційна відкритість владних структур - це одна із необхідних передумов сталого демократичного розвитку суспільства й

держави, головна запорука здійснення ефективної політики, спроможної уможливити реальний громадянський контроль і зміцнити довіру громадян до влади.

Незадоволене суспільство, що не отримує бажаного, часто стає розлюченим, впадає у відчай, що дуже часто призводить до невтішних наслідків. Тому, для того щоб уникнути негативних наслідків, державній владі потрібно завоювати довіру населення, створити такі умови існування, які могли б, принаймі частково, задовільнити потреби громадян. Забезпечення потреб та інтересів людини в Україні посадовцями залежить від певних умов. Ними можна вважати: політичну волю влади співставляти з громадянським суспільством, бажання представників влади вивчати на державному, регіональному та місцевому рівнях потреби та інтереси людей на певній території, за розвиток якої вони несуть відповідальність, чітке визначення у нормативно-правових актах обов'язків суб'єктів, які безпосередньо займаються управлінням суспільними справами, відповідають за якість послуг, наданих державою, забезпечують інформування громадськості щодо важливих змін, забезпечення виконання законодавства щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Зворотній зв'язок є важливою умовою для визначення реальної ситуації щодо якості послуг, які надає держава, узгодження концепції забезпечення справедливості в суспільстві, в основі якої має бути модель створення умов для реалізації потреб та інтересів людей, а не розподілу благ у вигляді дотацій і пільг, вивчення об'єктивних потреб та інтересів українців.

Самі інститути громадянського суспільства потребують сильної державної влади, яка б створила правові, політичні, організаційні умови для їх існування, виступила гарантом їх функціонування. Саме інститутам громадянського суспільства належить зосередити зусилля на вирішенні головного питання: як при реформуванні суспільства і влади уникнути хаосу і захистити автономію і свободу людської особистості, не забуваючи при цьому про соціальну справедливість.

Підводячи підсумок, варто наголосити, що сьогодні в публічному управлінні України відчувається гостра потреба в самостійних, відповідальних, критичних, самокритичних і при цьому толерантних, відкритих до змін інновацій і соціальної творчості політичних діячів й державних управлінців, які у своїй політичній поведінці мають виходити з розуміння того, що вищою метою їх професійної діяльності є служіння людям. Такий підхід до формування нового типу управлінської еліти з відповідною системою морально-етичних цінностей є, на нашу думку, основою підвищення рівня довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування в нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітика електронного видання VOX Ukraine щодо довіри до місцевої влади, проведена Центром Соціологічних Досліджень, Децентралізації та Регіонального Розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science 2023, URL:<https://voxukraine.org/vidkrytist-chy-dopomoga-armiyi-shho-vplyvaye-na-doviru-do-mistsevoyi-vlady>
2. Бакуменко В. Д. Державне управління: основи теорії, історія і практика : Навчальний посібник. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.
3. Балакірева О., Дмитрук Д. Динаміка рівня довіри до органів влади та соціальних інституцій // Ukr. socium, 2021, 1(76): 102-113 <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-76/dynamika-rivnia-doviry-do-orhaniv-vlady-ta-sotsialnykh-instytutsij/>
4. Богданович Г.О. Формування довіри та недовіри в процесі соціалізації особистості // Проблеми загальної та теоретичної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.М. Костюка АПН України. Т. X, част. 2. К., 2008. С. 33 – 40.
5. Бонецький О. О. Економічна довіра як фактор інноваційного поступу національного господарства // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Львів, 20–21 травня 2010 р.) Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. С. 553.
6. Василевська Т.Е. Етичні аспекти взаємовідносин між колегами у професійних колективах державних службовців: Зб. наук. пр. НАДУ / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. К.: Вид-во НАДУ. 2004. Вип. 2. С. 150-158.
7. Вебер М. Вибрані твори [пер. з нім.] . К. : Про-М, 2017. 743 с.
8. Венедиктова В.І. Ділова репутація: особистість, культура, етика, імідж ділової людини., М.,1996 р.
9. Гах Й. Етика ділового спілкування. Курс лекцій. Івано-Франківськ: „Полум'я". 2000. 160 с.

10. Геєць В. М. Взаємодія довіри і розвитку // Економічна теорія. 2002. № 3. С. 3-4.
11. Державне управління та державна служба: Словник-довідник / Уклад. О. Ю. Оболенський. К.: КНЕУ, 2005. С. 156.
12. Державне управління: Курс лекцій / В.Д.Бакуменко, Д.І.Дзвінчук, О.С.Поважний. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 536 с.
13. Державне управління: Словник-довідник / Уклад.: В.Д. Бакуменко (кер. творчого кол.), О.Д. Безносенко, І.М. Варзар, В.М. Князев, С.О. Кравченко, Л.Г. Штика; За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. К.: Вид-во УАДУ, 2002.
14. Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 РОКУ: опитування Київського міжнародного інституту соціології (2022-2023р.р.) URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1>
15. Дзвінчук Д. Психологічні основи ефективного управління: Навч. посібник. К.: Нічлава, 2000. – 280 с.
16. Докорова Д. Теоретичні підходи до розуміння поняття «довіра». Соціологічні студії. 2014. № 1. С. 50-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2014_1_9
17. Дуцик Д. ЗМІ як комунікативний засіб між громадянським суспільством та державою // Нова політика. 2001. № 2. С.11-15.
18. Дюркгейм Е. Соціологія: її предмет, метод, призначення. К., 1995.
19. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>
20. Загальна ситуація в Україні: опитування ТОВ "Центру соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС (травень 2024) URL:<https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp->

- content/uploads/2024/10/Prezent_CEA_UA_n2000_traven.pdf&dButton=true
&pButton=true&oButton=false&sButton=true#zoom=auto&pagemode=none
21. Закон України "Про звернення громадян" від 02.10.1996 № 393/96-ВР
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
 22. Закон України "Про доступ до публічної інформації"
від 13.01.2011 № 2939-VI URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=244273463&cat_id=244268916
 23. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 № 2657-XII URL:
<http://sfs.gov.ua/diyalnist-/dpa-i-gromadskist/normativno-pravova-baza-u-sferi/arhiv-normativno-pravova-baza/53366.html>
 24. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні"
від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
 25. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
 26. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII:
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
 27. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» //
Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 33, ст. 175.
 28. Зелюк В. Напрями та засоби удосконалення механізму взаємодії
громадської думки і влади. Полтава, 1998.
 29. Ібрагімова І. Інформаційне суспільство та взаємодія влади з
громадськістю: вимоги ефективності // Вісник УАДУ. 2004. №1. С. 36-42.
 30. Кадрова політика і державна служба у сфері публічного управління
(регіональний аспект) : монографія / В. М. Мартиненко, С. М. Серьогін,
В. О. Євдокимов [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Мартиненка ; Нац. акад. держ.
упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Х. : ХарПІ
НАДУ "Магістр", 2008. 303 с.
 31. Кальниш Ю., Мінаєва В. Зв'язки з громадськістю в державному
управлінні: перспективи для України//Вісник УАДУ.2005.№1. С. 339-346.

32. Карнаух А.А., Зайченко Л.М. Осмислення понять «довіра» та «політична довіра» у політичній науці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2022. Вип. 28. С. 60-66. URL: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/pnspd/article/view/871/790>
6. Putnam R.D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. N.Y.: Simon and Shuster, 2000. 541 p.
33. Кожем'якіна О.М. Довіра як ціннісна основа соціальної взаємодії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2020. 35 с.
34. Кокорська О.І., Кокорський В.Ф. Довіра як фактор консолідації суспільства// Розвиток демократії та демократична освіта в Україні : матеріали II міжнародної наукової конференції (Одеса, 24 - 26 травня 2002р.). К.: Ай-Бі, 2003. с. 540-548.
35. Кондрашова-Діденко В.І., Діденко Л.В. «Згорнене впливання» довіри на соціо-економічні перетворення країни. Економіка та держава. 2010. № 8. С. 4-6.
36. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
37. Корнєєва Т. Відкритість української влади як системний функціональний феномен у сфері управління. URL: <http://www.isu.org.ua>
38. Коулман Дж. Капітал соціальний і людський. Суспільні науки і сучасність. 2001. № 3. С. 121-139.
39. Кравченко В. Людина і влада: як подолати відчуження // Місцеве самоврядування. 2003. № 5-7(14). С.119-126
40. Крутій О. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. 236 с.
41. Крутій О. М. Політичний діалог як чинник довіри народу до влади. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 5. С. 93-96. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_5_27

42. Кузьмук О.М. Теоретична інтерпретація концепту «довіра» в соціології. Грані. 2015. № 5. С. 42-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_5_9
43. Кушнірюк В.М. Організація діяльності державного службовця. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. 307 с.
44. Лагунова М. Культурно-гуманітарна підготовка державних службовців як чинник підвищення ефективності управлінської діяльності // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. 1997. № 1. С. 21-28.
45. Лазор О.Д. Державна служба в Україні : Навчальний посібник. (Публічна служба) К. : Дакор, КНТ, 2005. 472 с.
46. Левчук Б.О., Мелих О.В. Довіра як спосіб легітимації влади. Наукові записки кафедри політології НаУКМА. 2018. Вип. 1. С. 21-40.
47. Махначова Н.М. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf
48. Міщенко А.Б. Довіра як складова легітимації влади в умовах сучасної демократії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2010. 20 с.
49. Назаренко М. Левицький А. Сучасний стан та шляхи вдосконалення політичної довіри в умовах демократизації. Публічне управління і право: історія, теорія, практика : збірник наукових праць. 2021. Вип. 1. С. 49-55.
50. Оссовський В. Л. Громадська думка: спроба соціологічної інтерпретації. К., 1999. 137 с.
51. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу: опитування Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова (вересень 2024р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka->

sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r

52. Патеї-Братасюк М., Довгунь Т. Громадянське суспільство: сутність, генеза ідеї, особливості становлення в сучасній Україні. Тернопіль, 1999. 177 с.
53. Пашина Н.П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: монографія. Луганськ: Ноулідж, 2013. 416 с.
54. Пелін О. В. Новий підхід до виміру довіри громадян до органів влади та базових соціальних інститутів / Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія “Педагогіка, соціальна робота“. Випуск 27. 2013. с.148-151. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1862/1.pdf>
55. Петроє О. Соціальний діалог як інструмент підвищення довіри громадян до органів державної влади // Вісник НАДУ «Соціальна і гуманітарна політика». 2013. С. 233-239.
56. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 15.10.2004 № 1378. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1378-2004-%EF>
57. Приходченко Л. Забезпечення ефективності державного управління: теоретико-методологічні засади: монографія. Одеса: Оптимум, 2009.300 с.
58. Радченко О.В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія. Х. : Магістр, 2009. 380 с.
59. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду;Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2007. 472 с.
60. Рудакевич М. І. Етика державних службовців: Монографія. К: Національна академія державного управління при Президентіві України.

2003. 360 с.

61. Серьогін С. М. Застосування синергетичних підходів до оптимізації системи органів публічної влади : наук. розробка. К.: НАДУ, 2008. 52с.
62. Сороко В.М., Ходорівська Н.В., Дмитрук Н.А. Теоретико-методологічні засади державно-управлінської діяльності: професійні стандарти, процедури, технології : монографія. К. : НАДУ, 2008. 184 с.
63. Соціологічний моніторинг «Українське суспільство» після 16 місяців війни» URL: [https:// i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/sm-_ukrainske-suspilstvo_-2023-rezultati-monitoringu-is-nanu.pdf](https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/sm-_ukrainske-suspilstvo_-2023-rezultati-monitoringu-is-nanu.pdf).
64. Супрунець Т.А. Концептуалізація поняття «довіра» в контексті соціогуманітарних досліджень. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2013. Вип. 7. С. 77-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2013_7_10
65. Сурай І.Г. Професіоналізм та професійно-посадовий розвиток персоналу державної служби як складові державної кадрової політики: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07sigdkp.htm>
66. Указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31.07.2004.- № 854/2004 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=854%2F2004>
67. Указ Президента України «Про концепцію адаптації інституту державної служби до стандартів Європейського Союзу» від 5 березня 2004 року № 278/2004 URL: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=278%2F
68. Українська владна еліта і політична комунікація / За ред. А.Москаленка.– К.: Центр вільної преси. 2005. 154 с.
69. Українське суспільство в умовах війни. 2022: монографія / С.Дембіцький та ін.; за ред. Є.Головахи, С.Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
70. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 6 (20) / Головні редактори д.екон.н. В.М.Ворона, д.соціол.н. М.О.Шульга. Київ :

Інститут соціології НАН України, 2019. 517 с.

71. Усаченко Л. М. Співпраця органів державної влади з інститутами громадянського суспільства.
URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07ylmigs.htm>.
72. Чабанна М.В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії. Магістеріум. 2014. Вип. 58. Політичні студії. С. 8-14.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_p_2014_58_4
73. Шульга М. Репутація держслужбовців у громадській думці // Вісник державної служби України. 2003. № 2. С. 40-47.
74. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2017). Trends of socio-political attitudes: December 2017. Ukr. socium – Ukrainian Society, 4 (63), 145-167
75. Fukuyama, F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. Public Choice. 2004
76. Mishler W. Trust, Distrust and Skepticism about Institutions of Civil Society / W. Mishler, R.Rose. – Glasgow : Centre for the Study of Public Policy. University of Strathclyde, 1995. 125 p.
77. Mishler, W., Rose, R. What are the origins of political trust? Testing institutional and cultural theories in post-communist societies. Comparative political studies, 34, 1, 30-62. . 2001.URL: <https://doi.org/10.1177/0010414001034001002>
78. Newton, K., Zmerli, S. Three forms of trust and their association. European Political Science Review, 3, 2, 169-200. 2011.
<https://doi.org/10.1017/S1755773910000330>
79. Rothstein, B., Uslaner, E. (2005). All for all: equality, corruption, and social trust. World Politics, 58, 1, 41-72. <https://doi.org/10.1353/wp.2006.0022>
80. Uslaner, E.M.. Trust as an alternative to risk. Public Choice, 157, 629-639. (2013)<https://doi.org/10.1007/s11127-013-0082-x>